

ADAM EBERHARDT, BARBARA JUNDO-KALISZEWSKA

**POLACY NA LITWIE
W ŚWIELE WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN
— SZANSE, WYZWANIA, ZAGROŻENIA
ANALIZA STRATEGICZNA**

**LENKAI LIETUVOJE
ŠIUOLAIKINIŲ PERMAINŲ KONTEKSTE
— GALIMYBĖS, IŠŠŪKIAI, GRĖSMĖS
STRATEGINĖ ANALIZĖ**

**POLES IN LITHUANIA
IN LIGHT OF CONTEMPORARY CHANGES
— OPPORTUNITIES, CHALLENGES, THREATS
A STRATEGIC ANALYSIS**

**POLACY NA LITWIE
W ŚWIELE WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN
— SZANSE, WYZWANIA, ZAGROŻENIA
ANALIZA STRATEGICZNA**

**LENKAI LIETUVOJE
ŠIUOLAIKINIŲ PERMAINŲ KONTEKSTE
— GALIMYBĖS, IŠŠŪKIAI, GRĖSMĖS
STRATEGINĖ ANALIZĖ**

**POLES IN LITHUANIA
IN LIGHT OF CONTEMPORARY CHANGES
— OPPORTUNITIES, CHALLENGES, THREATS
A STRATEGIC ANALYSIS**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

ADAM EBERHARDT, BARBARA JUNDO-KALISZEWSKA

**POLACY NA LITWIE
W ŚWIELE WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN
— SZANSE, WYZWANIA, ZAGROŻENIA
ANALIZA STRATEGICZNA**

**LENKAI LIETUVOJE
ŠIUOLAIKINIŲ PERMAINŲ KONTEKSTE
— GALIMYBĖS, IŠŠŪKIAI, GRĖSMĖS
STRATEGINĖ ANALIZĖ**

**POLES IN LITHUANIA
IN LIGHT OF CONTEMPORARY CHANGES
— OPPORTUNITIES, CHALLENGES, THREATS
A STRATEGIC ANALYSIS**

Barbara Jundo-Kaliszewska (ORCID: 0000-0002-9615-1449)
– Uniwersytet Łódzki / University of Lodz

Adam Eberhardt (ORCID: 0009-0003-4413-5193)
– Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw

**Polacy na Litwie w świetle współczesnych przemian
– szanse, wyzwania, zagrożenia. Analiza strategiczna**

**Lenkai Lietuvoje šiuolaikinių permainų kontekste
– galimybės, iššūkiai, grėsmės. Strateginė analizė**

**Poles in Lithuania in Light of Contemporary Changes
– Opportunities, Challenges, Threats. A Strategic Analysis**

REDAKTOR INICJUJĄCY
Natasza Grabowiecka

REDAKCJA
Monika Poradecka

SKŁAD I ŁAMANIE
Munda – Maciej Torz

KOREKTA TECHNICZNA
Katarzyna Woźniak

PROJEKT OKŁADKI
Monika Rawska

© Copyright by Adam Eberhardt, Barbara Jundo-Kaliszewska, Łódź 2024
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2024

Publikacja jest udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 (CC BY-NC-ND)

The Open Access version of this book has been made available under a Creative
Commons Attribution-NonCommercial-No Derivatives 4.0 license (CC BY-NC-ND)

<https://doi.org/10.18778/8331-700-7>

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.11643.24.0.K
Ark. wyd. 3; ark. druk. 6

ISBN 978-83-8331-699-4
e-ISBN 978-83-8331-700-7

Spis treści / Turinys / Contents

Wstęp	7
I. Mniejszość polska w polityce Polski i Litwy	11
II. Geopolityczne aspekty bezpieczeństwa Polaków na Litwie	17
III. Polskie media na Litwie w dobie dezinformacji.	21
IV. Strategie rozwoju oświaty polskiej na Litwie.	25
V. Misja, wizja i wartość – potencjał społeczności polskiej na Litwie	29
VI. Młodzi mają głos – Wileńszczyzna 2050.	33
Uczestnicy konferencji	37
Įvadas	39
I. Lenkų tautinė mažuma Lenkijos ir Lietuvos politikoje	43
II. Geopolitiniai Lietuvos lenkų saugumo aspektai	49
III. Lenkiška žiniasklaida Lietuvoje dezinformacijos laikotarpiu.	53
IV. Lenkų švietimo Lietuvoje plėtros strategija.	57
V. Misiija, vizija ir vertybės. Lenkų bendruomenės Lietuvoje potencialas ..	61
VI. Jaunimas turi balsą – Vilniaus kraštas 2050	65
Introduction	67
I. Polish minority in the politics of Poland and Lithuania	71
II. Geopolitical aspects of the security of Poles in Lithuania	77
III. Polish media in Lithuania in the era of disinformation.	81
IV. Strategies for the development of Polish education in Lithuania.	85
V. Mission, vision and value – the potential of the Polish community in Lithuania	89
VI. Youth have a voice – Vilnius Region 2050.	93

Wstęp

Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość zmusza do namysłu nad przyszłością mniejszości polskiej na Litwie. Niniejsza publikacja jest wynikiem obrad konferencji „Polacy na Litwie w świetle współczesnych przemian – szanse, wyzwania, zagrożenia”, która obradowała w dniach 12–13 listopada 2024 roku w Warszawie. Celem wydarzenia była analiza aktualnej sytuacji najlepiej zorganizowanej społeczności polskiej poza granicami kraju i zainicjowanie debaty nad strategią przyszłego wsparcia Polaków na Litwie przez Rzeczpospolitą Polską. W 30. rocznicę zawarcia Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy (dalej traktat polsko-litewski) konferencja stała się forum debaty nad sytuacją mniejszości polskiej na Litwie, ze szczególnym uwzględnieniem głównych obszarów strategicznych – bezpieczeństwa, oświaty, mediów i kultury.

Najważniejszą przesłanką, jaką kierowali się organizatorzy konferencji, była dynamiczna sytuacja geopolityczna, od której uzależnione jest szeroko pojęte bezpieczeństwo mniejszości polskiej. W ostatnich latach prawa mniejszości narodowych przestały być postrzegane w dyskursie prawnoczułowieczym i przechodzą do obszarów zagadnień z zakresu bezpieczeństwa. Regiony zwarcie zamieszkałe przez Polaków leżą na litewsko-białoruskim pograniczu, a co za tym idzie – są szczególnie narażone zarówno na potencjalne działania dywersyjne ze strony Białorusi, jak i na ataki hybrydowe oraz wpływy rosyjskiej dezinformacji. Ponadto trwający od 2021 roku kryzys migracyjny i stany wyjątkowe w rejonach przygranicznych negatywnie wpływają na sytuację gospodarczą tych obszarów. Kluczowy element wspierania odporności przedstawicieli mniejszości polskiej, zarówno w wymiarze społecznym, jak i bezpieczeństwa państwa, stanowi szeroko pojęta edukacja mniejszości.

Konferencja została zorganizowana przez Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie” im. Jana Olszewskiego we współpracy ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wydziałem Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Udział w niej wzięli naukowcy, dziennikarze, edukatorzy, politycy, przedstawiciele biznesu i liderzy opinii publicznej, a także studenci z Polski i Litwy.

Niniejsza publikacja stanowi zbiór poruszanych w czasie konferencji zagadnień, poddanych analizie naukowej i przekształconych w rekomendacje eksperckie. Zagadnienia, zgodnie z założeniami konferencji, zostały podzielone na sześć kluczowych obszarów, omówionych – odpowiednio – w sześciu rozdziałach.

Dokument kompleksowo analizuje sytuację mniejszości polskiej na Litwie, przedstawiając wielowymiarowe wyzwania i rekomendacje w kluczowych obszarach strategicznych. Według spisu ludności z 2021 roku Polacy stanowią 6,52% mieszkańców Litwy (183 421 osób) i pozostają największą mniejszością narodową tego kraju.

Opracowanie wskazuje na złożoność sytuacji mniejszości, która wynika z historycznego bagażu wzajemnych relacji, uprzedzeń i geopolitycznych uwarunkowań. Kluczowym dokumentem pozostaje traktat polsko-litewski z 1994 roku, który określa prawa mniejszości, choć jego zapisy często są różnie interpretowane przez obie strony.

Autorzy niniejszego dokumentu identyfikują następujące kluczowe wyzwania w polityce względem mniejszości polskiej na Litwie:

- geopolityczne: region zamieszkały przez Polaków leży na litewsko-białoruskim pograniczu, co powoduje narażenie na działania dywersyjne, hybrydowe oraz dezinformację;
- tożsamościowe: młode pokolenie poszukuje nowoczesnego modelu identyfikacji narodowej;
- edukacyjne: konieczność unowocześnienia systemu nauczania i przeciwdziałania marginalizacji;
- medialne: potrzeba rozwoju niezależnych, wielojęzycznych i atrakcyjnych mediów mniejszościowych;
- partycypacyjne: przedstawiciele mniejszości polskiej, jako pełnoprawni obywatele Litwy, coraz częściej zajmują znaczące stanowiska w litewskiej polityce i administracji publicznej.

Rekomendacje dokumentu skierowane są do decydentów w Warszawie i koncentrują się na kilku kluczowych obszarach:

- depolityzacji działań wspierających mniejszość;
- stworzeniu długofalowej, ponadpolitycznej strategii rozwoju;
- wzmocnieniu więzi z Macierzą przy jednoczesnym partnerstwie;
- inwestycjach w edukację i kulturę;
- przeciwdziałaniu dezinformacji i rosyjskim wpływom propagandowym.

Pozytywnym aspektem integracji społecznej jest rosnący potencjał mniejszości – jej przedstawiciele zajmują kluczowe stanowiska

w administracji państwowej, osiągają sukcesy międzynarodowe (m.in. była Minister Sprawiedliwości Litwy Ewelina Dobrowolska¹, obecny Minister Spraw Wewnętrznych Władysław Kondratowicz, mer rejonu wileńskiego Robert Duchniewicz, sportowiec Dominika Baniewicz), a młode pokolenie charakteryzuje się otwartością, wielojęzycznością i europejską świadomością.

Dokument podkreśla strategiczne znaczenie mniejszości polskiej dla bezpieczeństwa regionu, wskazując, że inwestycje w jej rozwój to inwestycje w stabilność i odporność całego pogranicza.

Kluczowym wyzwaniem pozostaje zdefiniowanie nowoczesnej, elastycznej tożsamości, która będzie atrakcyjna dla młodego pokolenia i pozwoli zachować więź z kulturą polską bez zamykania się na lokalne, współczesne uwarunkowania.

1 Minister Sprawiedliwości Litwy w latach 2020–2024. Pod jej kierownictwem Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Litewskiej (RL) zainicjowało w 2022 roku w Międzynarodowym Trybunale Karnym (MTK) w Hadze proces ścigania rosyjskich zbrodni wojennych na Ukrainie. W wyniku tego postępowania wystawiono list gończy m.in. za Prezydentem Federacji Rosyjskiej Władimirem Putinem i rzeczniką MSZ Federacji Rosyjskiej Marią Biełową-Zacharową. W 2024 roku Dobrowolska, w imieniu Republiki Litewskiej, złożyła w MTK w Hadze wniosek o ściganie zbrodni białoruskiego dyktatora Alaksandra Łukaszenki.

I. Mniejszość polska w polityce Polski i Litwy

- **Polacy na Litwie** to osoby należące do mniejszości polskiej w Republice Litewskiej, czyli osoby posiadające obywatelstwo litewskie, które mają polskie pochodzenie albo przyznają się do narodowości, kultury lub tradycji polskiej oraz uznają język polski za swój język ojczysty (art. 13 ust. 2 traktatu polsko-litewskiego).

- **Według spisu ludności w 2021 roku mniejszość polska pozostawała największą mniejszością narodową na Litwie** i stanowiła 6,52% ogółu mieszkańców kraju (183 421 osób).

- **Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 r.** pozostaje jedynym dokumentem zawierającym definicję mniejszości polskiej na Litwie, katalog praw mniejszości polskiej na Litwie oraz mniejszości litewskiej w Polsce. Nierepektowanie oraz odmienna interpretacja niektórych zapisów tego traktatu przez stronę litewską (prawo do pisowni nazwisk w oryginale, prawo do podwójnych toponimów, posługiwanie się językiem mniejszości w urzędach, ograniczanie rozwoju oświaty polskiej na Litwie itd.) sprawiają, że dochodzi do konfliktów na linii mniejszość polska – władze litewskie. To z kolei rzutuje na relacje na linii Wilno – Warszawa.

- **Animosje historyczne, w tym międzywojenny spór o Wilno czy strach przed polską okupacją Wileńszczyzny**, nadal wpływają na postrzeganie mniejszości polskiej na Litwie i blokują decyzje polityczne na szczeblu krajowym, związane z uwzględnianiem polskich postulatów. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku sprawa „buntu” Żeligowskiego była kluczową przeszkodą na drodze do podpisania traktatu polsko-litewskiego. Współcześnie uprzedzenia historyczne warunkują m.in. niechęć społeczeństwa litewskiego do tego, aby na terytorium Litwy stacjonowali polscy żołnierze (w ramach sojuszniczej obecności wojsk NATO), choć byłoby to pozytywnie odebrane przez przedstawicieli mniejszości polskiej – mieszkańców litewsko-białoruskiego pogranicza. Jednocześnie w ramach NATO Air Policing od 2004 roku litewskiego nieba strzegą m.in. polskie jednostki lotnicze.

- **Koncepcja ULB (Ukraina – Litwa – Białoruś) Jerzego Giedroycia** zmieniła stosunek Litwinów do Polski i polskiej mniejszości. To płaszczyzna do porozumienia polsko-litewskiego na gruncie historii.

- **Mniejszość polska jest narzędziem strategicznym w relacjach polsko-litewskich**, jednakże jest wykorzystywana instrumentalnie, szczególnie przez nacjonalistyczne kręgi na Litwie.

- **Na Litwie brakuje narodowej strategii rozwoju i integracji mniejszości narodowych.** Kwestiami mniejszości narodowych w państwie zajmują się Departament Mniejszości Narodowych przy Rządzie Republiki Litewskiej (RL) oraz Ministerstwo Kultury RL. W 2024 roku, po 15 latach luki prawnej, litewski parlament uchwalił ustawę o mniejszościach narodowych. Litwa jest stroną Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie praw mniejszości narodowych (dalej: konwencja ramowa), którą ratyfikowała bez zastrzeżeń.

- **Rozwiązywanie spraw Polaków na Litwie w praktyce jest uzależnione od jakości stosunków na linii Wilno – Warszawa.** Ustępstwa na rzecz realizacji postulatów Polaków na Litwie w ostatnich latach (przywrócenie języka ojczystego na egzaminie maturalnym, zalegalizowanie litery „w” w pisowni nazwisk) zostały poczynione w efekcie dobrych relacji między Polską a Litwą, a nie na linii Wilno – mniejszość polska.

- **Polacy na Litwie bardzo często są postrzegani jako relikw ZSRR i V kolumna**, a nie jako lojalni obywatele czy emisariusze Polski – najważniejszego w regionie strategicznego sojusznika. Władze litewskie często uważają mniejszość polską za potencjalnych „autonomistów”, narzędzie rosyjskich wpływów i dezinformacji, społeczność hybrydową o nieokreślonej bądź płynnej tożsamości. Prowadzi to do ostracyzmu mniejszości polskiej (szczególnie na prowincji, w regionach o niskim rozwoju gospodarczym) i obniżenia poziomu zaufania do państwa.

- **Długoterminowa i ponadpolityczna strategia wspierania i rozwoju mniejszości polskiej na Litwie nie została sformułowana w polityce Polski.** Jednocześnie, niezależnie od opcji politycznej, istnieje znaczące wsparcie finansowe Polski dla mniejszości polskiej. Widać to szczególnie w obszarze mediów, kultury i oświaty. Wpływa to pozytywnie na zachowanie tożsamości (na Wileńszczyźnie rodzi się czwarte pokolenie Polaków – obywateli Litwy) oraz poziom edukacji (szczególnie widoczne są inwestycje w oświatę). Jednakże brak strategii i jasno określonych celów powoduje chaos organizacyjny oraz problemy związane z wypłacaniem dotacji. Każda zmiana rządu w Polsce dezorganizuje działalność organiza-

cji mniejszości polskiej i przenosi polskie spory partyjne na litewski grunt. Prowadzi to do obniżenia zaufania do Macierzy i zwiększa podatność na rosyjski przekaz propagandowy, który w sferze deklaratywnej gwarantuje ochronę praw mniejszości narodowych m.in. w państwach bałtyckich.

- **Długoterminowa i jednolita własna strategia rozwoju mniejszości polskiej oraz katalog najważniejszych spraw nie istnieją.** Polskie organizacje są rozproszone i często skłócone ze sobą. Torpedują własne działania, jak w przypadku przyjęcia ustawy o mniejszościach narodowych, którą w Sejmie RL procedowała Minister Sprawiedliwości RL Ewelina Dobrowolska z Partii Wolności (Laisvės partija) i na którą nie zagłosowali posłowie Akcji Wyborczej Polaków na Litwie – Związek Chrześcijańskich Rodzin (AWPL-ZChR).

- **Istnieją dwie ścieżki aktywności i samoorganizacji mniejszości polskiej na Litwie w procesie zabiegania o realizację jej interesów:** 1) włączenie się Polaków na Litwie w aktywność litewskich środowisk politycznych (Sąjūdis, Socjaldemokraci, Partia Wolności i inne) i założenie, że cele polskiej mniejszości można osiągnąć tylko przez kontakty z Litwinami, 2) aktywność w ramach partii AWPL-ZChR oraz powiązanych z nią organizacji społecznych (przede wszystkim Związku Polaków na Litwie) i przekonanie, że tylko polska partia może pomóc w osiągnięciu celów polskiej mniejszości. Do pewnego momentu ww. działalność odbywała się dwutorowo. Często dochodziło do współpracy przedstawicieli obu środowisk. W 2014 roku, po aneksji Krymu oraz niejednoznacznych deklaracjach lidera partii Waldemara Tomaszewskiego dotyczących wyborów na Białorusi w 2020 roku, drogi obu środowisk się rozeszły. Polaryzacja środowisk polskich dodatkowo pogłębiła się w 2022 roku, kiedy AWPL-ZChR nie potępiła jednoznacznie rosyjskiej agresji na Ukrainę i zaczęła powielać rosyjski przekaz propagandowy w swoich mediach.

- **Historia integracji mniejszości polskiej na Litwie to historia sukcesu.** Polacy na Litwie obecnie są widoczni w mediach, nauce, polityce czy biznesie, choć jeszcze w 1989 roku byli drugą po Romach najgorzej wykształconą grupą narodową na Litwie. Jest to efekt nakładów Polski na edukację na poziomie szkoły średniej (dofinansowania remontów budynków, inwestycje w pomoce edukacyjne, szkolenia kadry, zagraniczne wyjazdy dzieci itd.) oraz na poziomie szkół wyższych (programy stypendialne). Wymiernym tego rezultatem jest obecnie to, że **Polacy z Litwy odnoszą sukcesy w litewskiej nauce, polityce i kulturze, jak również reprezentują Litwę i Polskę na arenie międzynarodowej.**

- **Historia integracji mniejszości polskiej na Litwie to historia porażki.** Uprzedzenia historyczne, brak realizacji zapisów traktatu polsko-litewskiego dotyczącego ochrony praw mniejszości, spory o szkolnictwo, o dwujęzyczne toponimy, trudna sytuacja gospodarcza pograniczy, brak dostępu do telewizji w języku polskim doprowadziły do ostracyzmu i rozbicia mentalnego części społeczności polskiej. Przez trzy dekady pozostawała ona w „polu rażenia” rosyjskiego przekazu informacyjnego. Podważa to wiarygodność mniejszości i rzutuje na pejoratywne postrzeganie całej społeczności przez litewskie społeczeństwo.

- **Problemy Polaków na Litwie można i należy rozstrzygać w Sejmie RL.** Dobre relacje polsko-litewskie i deklaracje na poziomie głów państw nie wpływają na faktyczną zmianę sytuacji mniejszości polskiej. Pomimo deklarowanej publicznie przyjaźni pomiędzy Prezydentami Andrzejem Dudą i Gitanasem Nausėdą nie udało się wynegocjować wprowadzenia na stronie Prezydenta RL języka polskiego (obok rosyjskiego, ukraińskiego, francuskiego i angielskiego). Nie wpłynęło to również na konkretne decyzje polityczne uwzględniające interesy przedstawicieli mniejszości polskiej. Zarówno ustawa o pisowni nazwisk, jak i ustawa o mniejszościach narodowych zostały uchwalone dzięki byłej posłance i Minister Sprawiedliwości RL narodowości polskiej – Ewelinie Dobrowolskiej.

- **Obecność rosyjskiej mniejszości obok polskiej na Litwie** i podnoszenie wspólnie postulatów związanych m.in. z oświatą mniejszości narodowych (szczególnie w świetle trwającej wojny w Ukrainie) komplikuje sytuację Polaków na Litwie i rzutuje na ich wizerunek w społeczeństwie. To z kolei wpływa na postawy młodych Polaków na Litwie, którzy często wybierają emigrację, asymilację lub wyparcie polskiej tożsamości.

Rekomendacje:

- **Mniejszość polska nie powinna być zakładnikiem relacji polsko-litewskich.** Jej potencjał powinien zostać dostrzeżony, wykorzystany i spopularyzowany. Powinna być postrzegana jako partner do współpracy zarówno przez Polskę, jak i Litwę.

- **Litwa powinna wypracować strategię polityczną** dotyczącą wsparcia i integracji regionów zwarcie zamieszkałych przez mniejszość polską.

- **Polska powinna wypracować przemysłaną, długoterminową i ponadpolityczną strategię** dotyczącą wsparcia mniejszości polskiej, która uwzględni zarówno potrzeby Polaków na Litwie, jak i strategiczne intere-

sy Polski w regionie. Należy stworzyć i upowszechnić rejestr priorytetów spraw polskich na Litwie.

- **Mniejszość polska powinna wypracować własną strategię długoterminowego działania.** Należy skonsolidować potencjał własny inteligencji – także przebywającej poza granicami kraju – i powołać **ośrodek analityczny/think tank** zajmujący się analizą bieżącej sytuacji Polaków na Litwie.

- **Koncepcja ULB Jerzego Giedroycia** stanowi klucz do porozumienia nie tylko polsko-litewskiego, ale też polsko-białoruskiego czy polsko-ukraińskiego na gruncie historii. Powinna być rozwijana i popularyzowana w litewskim społeczeństwie.

- **Unormowanie relacji polsko-niemieckich na gruncie historycznym** może stanowić przykład dobrych praktyk do uregulowania zaszłości historycznych na linii Wilno – Warszawa.

- **Wojna w Ukrainie** powinna wpłynąć na przeformatowanie myślenia strategicznego RL i większe upodmiotowienie mniejszości polskiej na Litwie. Należy zacząć od kwestii symbolicznych, takich jak wprowadzenie polskiej wersji językowej w serwisach internetowych instytucji państwowych, w tym Sejmu i Prezydenta RL, czy w sferze usługowej, w tym w bankomatach.

- **Należy bezwzględnie przywrócić polsko-litewskie posiedzenia rządowe.** Polscy politycy powinni, obok miejscowości zamieszkałych przez Polaków, odwiedzać inne części Litwy i tam lobbować na rzecz mniejszości.

- **Litewscy politycy powinni być zapraszani przez stronę polską na wyjazdy wzdłuż granic Polski** w celu zaprezentowania, w jaki sposób na pograniczach funkcjonują mniejszości narodowe i jak są respektowane ich prawa.

- **Ambasada RP w Wilnie powinna pozostać miejscem dialogu Polski** ze wszystkimi grupami społeczności polskiej na Litwie, nie ograniczając się do AWPL.

- **Osiągnięcia mniejszości polskiej na arenie międzynarodowej** wprost wpływają na poziom bezpieczeństwa państwa. Należy je popularyzować.

II. Geopolityczne aspekty bezpieczeństwa Polaków na Litwie

- **Współczesna Wileńszczyzna** to obszar, na który składają się części dawnych województw wileńskiego i nowogródzkiego. Po II wojnie światowej województwa te zostały podzielone pomiędzy Litewską Socjalistyczną Republikę Radziecką (LSRR) i Białoruską Socjalistyczną Republikę Radziecką (BSRR). Po 1991 roku terytorium LSRR znalazło się w składzie Republiki Litewskiej. Obszar ten nie graniczy z Polską. Wileńszczyzna graniczy z Białorusią i jest zwarcie zamieszkała przez osoby deklarujące narodowość polską.

- **Specyfika terenów litewsko-białoruskiego pogranicza** determinuje wyzwania, z jakimi mierzą się Polacy na Litwie: kryzys gospodarczy i wysoki poziom bezrobocia na prowincji, brak środków komunikacji, kryzys migracyjny, narażenie na rosyjską i białoruską dezinformację, zagrożenie atakami hybrydowymi, zagrożenie militarne i nuklearne (elektrownia atomowa w Ostrowcu, broń nuklearna na terytorium Białorusi). Wpływa to na obniżenie jakości życia mniejszości i odporności państwa, wschodniej flanki NATO, strefy Schengen i Unii Europejskiej.

- **Obecność żołnierzy niemieckich** na litewsko-białoruskim pograniczu, w ramach rozszerzenia obecności sojuszniczej wojsk NATO, może pogłębić poziom nieufności do państwa. Jednocześnie wsparcie ze strony polskiej policji w lipcu 2021 roku w Rudnikach (rejon solecznicki) na początku kryzysu migracyjnego było odebrane przez mieszkańców pozytywnie.

- **Od czasu upadku ZSRR i wojen na Bałkanach sytuacja w regionie nie była tak napięta.** Nakładające się na siebie kataklizmy geopolityczne (pandemia COVID-19, kryzys migracyjny, wojna w Ukrainie) zmieniają diametralnie postrzeganie ochrony praw mniejszości narodowych. Dochodzi do instrumentalizacji ochrony praw mniejszości narodowych w relacjach dwustronnych oraz do sekurytyzacji mniejszości narodowych.

- **Bezpieczeństwo Litwy zależy wprost proporcjonalnie od poczucia zaufania mniejszości polskiej do państwa.** Twarda polityka etniczna i ostentacyjne wykluczanie języka polskiego z przestrzeni publicznej (strony internetowe instytucji, bankomaty, informacje turystyczne i inne), przy

jednoczesnym wprowadzaniu języka ukraińskiego, negatywnie wpływają na relacje na linii władze Litwy – mniejszość polska.

- **Mniejszość polska ma strategiczne znaczenie** dla Litwy ze względu na miejsce zamieszkania oraz efektywność potencjalnego zarządzania kryzysowego na poziomie samorządów i społeczeństwa obywatelskiego.

- **Postulaty podnoszone przez kolejne pokolenia mniejszości polskiej na Litwie zostały wyartykułowane w traktacie polsko-litewskim z 1994 roku.** Nic w tej sprawie się nie zmieniło. Na szczycie potrzeb mniejszości polskiej znajdują się: pisownia nazwisk, podwójne toponimy, oświata w języku mniejszości, posługiwanie się językiem ojczystym w administracji w miejscowościach zwarcie zamieszkałych przez Polaków.

- **Ochrona mniejszości polskiej pozostaje w gestii Litwy** jako państwa, na terytorium którego ta mniejszość przebywa.

- **Media narzucają agendę i narrację** związaną z postrzeganiem mniejszości polskiej, dlatego nierozwiązane sprawy polskie stają się elementem rosyjskiej, białoruskiej i chińskiej propagandy. Z punktu widzenia Kremla Polacy na Litwie mogą być potencjalnym czynnikiem destabilizacji politycznej.

- **Rosja wykorzystywała propagandę i dezinformację** w dobie tzw. resetu, w celu wpływania na środowiska polityczne w Polsce oraz na Litwie i przejmowania kluczowej infrastruktury. Obecnie te działania dodatkowo się wzmożyły.

- **Ustawa o mniejszościach narodowych**, choć w stopniu ograniczonym rozwiązuje problemy społeczności polskiej, instytucjonalizuje jej obecność na terytorium państwa litewskiego jako „mniejszości narodowej”, nadając jej „wagę ustawową”.

- **Ustawa o pisowni nazwisk** umożliwia niektórym przedstawicielom mniejszości polskiej posługiwanie się nazwiskiem przodków, które zostało zdeformowane w wyniku wydarzeń historycznych (przez sowiecką transkrypcję po II wojnie światowej, a następnie przez litewską transkrypcję w 1992 roku).

- **Ochrona mniejszości narodowych** była jednym z warunków przystąpienia Litwy do Unii Europejskiej. Obecnie nie istnieją skuteczne instrumenty nacisku UE w kwestii realizacji tej ochrony.

- **Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych** została ratyfikowana przez Litwę bez zastrzeżeń. Niemniej jednak jej realizacja na poziomie krajowym niesie ze sobą wiele wyzwań (szczególnie w kontekście reform systemu oświaty, publicznego używania języka mniejszości itp.).

- **Ustawa o obywatelstwie Litwy z 1992 roku** była wyrazem włączającego podejścia do mniejszości narodowych. Dzięki temu przedstawiciele mniejszości polskiej, choć są ludnością autochtoniczną, mieli szansę zakorzenić się jako obywatele Litwy.

- **Polityka językowa** pozostaje największym problemem w relacjach polsko-litewskich. Pokutuje tendencja 0:1, zgodnie z którą wszelkie ustępstwa na rzecz mniejszości polskiej są błędnie interpretowane przez pryzmat straty dla kultury i języka litewskiego.

Rekomendacje:

- **Należy odwrócić trend postrzegania mniejszości polskiej przez pryzmat V kolumny** poprzez popularyzację wiedzy o zasługach przedstawicieli mniejszości polskiej dla Litwy na arenie międzynarodowej.

- **Perspektywa wzmocnienia się Rosji na wschodniej flance NATO i UE jest pewna.** Dlatego należy zabiegać o obecność sojuszniczą na Wileńszczyźnie, ze szczególnym naciskiem na obecność wojsk polskich, co wpłynęłoby pozytywnie zarówno na wzrost zaufania do państwa, jak i stosunek (w przypadku agresji militarnej) miejscowej ludności do żołnierzy.

- **W procesach rozszerzania obecności sojuszniczej wojsk NATO w regionach zamieszkałych przez Polaków** należy uwzględniać obecność żołnierzy z Polski. Wpłynie to pozytywnie na wzrost zaufania do państwa.

- **Wzmacnianie mediów mniejszościowych oraz zacieśnienie kontaktów medialnych pomiędzy środowiskami dziennikarzy w Polsce i na Litwie** może wpłynąć pozytywnie na przeciwdziałanie rosyjskiej propagandzie.

- **Ustawa o mniejszościach narodowych i ustawa o pisowni nazwisk** tylko w stopniu ograniczonym rozwiązują problemy społeczności polskiej. Należy podjąć działania na poziomie relacji dwustronnych i kontynuować negocjacje w zakresie realizacji postulatów polskich na Litwie.

- **Należy dążyć do niwelowania litewskiego dyskursu 0:1 do realizacji postulatów mniejszości polskiej na rzecz narracji win-win.** Uwzględnienie postulatów mniejszości polskiej oznacza wzmocnienie odporności i bezpieczeństwa państwa, a także podniesienie jakości życia mieszkańców.

- **Brakuje kanałów dialogu na poziomie społeczeństwa obywatelskiego.** Należy takie kanały stworzyć.

- **Porażka Ukrainy spowoduje daleko idące zmiany w regionie**
– prawdopodobne są scenariusze, w których niektóre państwa europejskie czy USA z Federacją Rosyjską pójda na ustępstwa, również kosztem państw bałtyckich. Należy się do tego przygotować poprzez wzmocnienie więzi mniejszości z państwem zamieszkania i z Macierzą.

III. Polskie media na Litwie w dobie dezinformacji

- **Dziennikarze** stanowili trzon inteligencji polskiej na Litwie w okresie sowieckiej okupacji (1944–1991). Polskość na Litwie zachowała się dzięki dostępowi do szkolnictwa polskiego, Kościołowi (mniejszość polska jest najbardziej jednolita pod względem wyznaniowym na Litwie) i mediom polskim.

- **Media polskie na Litwie** dzielimy na: państwowe – zarejestrowane w Polsce (TVP Wilno) i na Litwie (polska redakcja LRT), prywatne (Radio „Znad Wilii”, kwartalnik „Znad Wilii”, „Kurier Wileński”, Wilnoteka.lt), partyjne – realizujące agendę AWPL-ZChR (L24.lt, „Tygodnik Wileńszczyzny”) i inicjatywy oddolne (blogi, kanały na YouTube).

- **Odpowiedzialność społeczna mediów polskich na Litwie** ma szczególne znaczenie w dobie dezinformacji.

- **Temat mniejszości polskiej na Litwie** nie jest tematem popularnym w przestrzeni medialnej w Polsce. Pojawia się głównie przy okazji poruszania tematów związanych z walką o prawa językowe.

- **Mniejszość polska w mediach litewskich pojawia się często w kontekście pejoratywnym** i jest postrzegana przez pryzmat eurodeputowanego i lidera partii AWPL-ZChR Waldemara Tomaszewskiego.

- **Tworzenie polskich redakcji w litewskich mediach** to próba przeciwdziałania rosyjskiej dezinformacji (DELFI.PL, polska redakcja w radiu i portal LRT).

- **TVP Wilno** jest najmłodszym medium polskim na Litwie. Powstała w 2019 roku w odpowiedzi na szerzenie się rosyjskiej dezinformacji. Jest finansowana przez Polskę.

- **Korzystanie z mediów rosyjskojęzycznych przez mniejszość polską jest pokłosiem** okresu przynależności do ZSRR, błędnej polityki etnicznej Litwy oraz braku dostępu w latach 1991–2019 do telewizji w języku polskim.

- **Polacy na Litwie są świadomymi odbiorcami mediów polskojęzycznych w tym kraju.** Dowodem na to jest fakt, że polskość na Litwie przetrwała do dziś. Jednakże równolegle korzystają z łatwo dostępnych mediów rosyjskojęzycznych.

- **Odbiorca mediów polskich na Litwie jest wielojęzyczny**, co utrudnia zabiegi o jego uwagę i ogranicza możliwość przebicia się przez rosyjski przekaz propagandowy.

- **Brakuje długoterminowej wizji rozwoju polskojęzycznych mediów na Litwie**, a jest ona obecnie szczególnie istotna z punktu widzenia wojny informacyjnej. Media to nie tylko kreatorzy treści – ich celem powinno być wychowanie świadomego odbiorcy z uwzględnieniem jego potrzeb tożsamościowych.

- **Państwo litewskie wszystkie mniejszości narodowe „wrzuca do worka” rosyjskojęzycznych**. Błędne jest założenie, że wszystkie mniejszości narodowe rozumieją język rosyjski i należy kreować przekaz informacyjny właśnie w tym języku. Efektem tych działań jest np. dofinansowywanie rosyjskojęzycznych redakcji. W ten sposób nabyty w czasach sowieckich nawyk korzystania z mediów rosyjskojęzycznych przez mniejszość polską dodatkowo się pogłębia.

- **Pierwszym odbiorcą mediów polskich na Litwie jest mniejszość polska**. Jednakże treści te docierają także do środowisk polonijnych na całym świecie oraz do odbiorców w Polsce.

- **Pluralizm mediów polskojęzycznych na Litwie** skutecznie przeciwdziała zagrożeniu tworzenia baniek informacyjnych.

- **Brakuje wykształconej kadry dziennikarskiej posługującej się poprawnie językiem polskim i gotowej podjąć pracę bez umów o pracę. Dziennikarze polscy na Litwie są pozostawieni sami sobie**. Brakuje wsparcia merytorycznego, odczuwalny jest ostracyzm ze strony dziennikarzy litewskich. Problemy niedofinansowania, upartyjnienia czy upolitycznienia mediów polskich na Litwie są kluczowe i rzutują wprost na jakość tych mediów. Mniejszość polska nie czuje dumy z jakości (wizualnej i merytorycznej) mediów, którymi nieprzerwanie od czasów radzieckich dysponuje. Pewne zmiany widać od momentu powstania TVP Wilno i polskiej redakcji LRT.

- **Rosyjski internet oferuje szeroki dostęp do bezpłatnych zasobów**, w tym najnowszych zagranicznych produkcji filmowych. Polskie zasoby (np. VOD) są objęte prawami autorskimi i ograniczeniami terytorialnymi. To powoduje, że Polacy na Litwie korzystają z szeroko dostępnej i nieograniczonej oferty rosyjskojęzycznej, zamiast np. odpłatnych globalnych platform streamingowych (Netflix, Amazon Prime i inne). To dodatkowo pogłębia ich uzależnienie od przekazu w języku rosyjskim i naraża na wpływy rosyjskiej dezinformacji.

Rekomendacje:

- **Rozwój mediów mniejszości polskiej może pozytywnie wpłynąć na poziom zaufania do państwa zamieszkania i do Macierzy, na edukację społeczeństwa i budowanie odporności społecznej, na przeciwdziałanie dezinformacji i potencjalne wzmocnienie mentalne regionu.**

- **Media mniejszościowe jako media tożsamościowe to obszar strategiczny państwa.** Niezbędne jest opracowanie analizy potrzeb i długoterminowej strategii rozwoju mediów polskich na Litwie.

- **Blogerzy rosyjscy są istotnym zagrożeniem w dobie dezinformacji.** Należy promować blogerów polskich lub zachęcać młodzież do tworzenia własnych kanałów informacyjnych czy własnych treści w internecie.

- **Szeroka perspektywa mediów polskojęzycznych** może zwiększyć szanse na rywalizację mediów mniejszości polskiej z mediami mainstreamowymi oraz przekazem propagandowym.

- **Polskie media na Litwie powinny być głosem Polaków na Litwie.** Ta społeczność musi się z tymi mediami utożsamiać. Przekaz medialny z jednej strony powinien wspierać i współkreować **tożsamość obywatelską Polaków na Litwie**, a z drugiej oddawać rzeczywisty wizerunek mniejszości polskiej na Litwie, jaki chce ona przekazać odbiorcy zewnętrznemu.

- **Należy kształtować poprawne nawyki** mniejszości polskiej w zakresie funkcjonowania w polskojęzycznej przestrzeni medialnej i korzystania z polskiej infosfery.

- **Należy promować polskich blogerów i twórców internetowych** w celu dotarcia do młodego odbiorcy. Niezbędne jest tworzenie treści skierowanych do młodych osób lub opracowanie narzędzi wytwarzania treści dla młodzieży.

- **Media mniejszościowe powinny odgrywać rolę opiniotwórczą** i udzielać młodszym pokoleniom odpowiedzi dotyczących tożsamości i samoidentyfikacji.

- **Media mniejszości polskiej na Litwie powinny być traktowane jako obszar strategiczny dla bezpieczeństwa regionu.** Nie mogą być nadal „wrzucane” przez władze Polski do tzw. worka działalności polonijnej. To powinno się zmienić.

- **Wileńska Filia Uniwersytetu w Białymstoku powinna rozważyć uruchomienie kierunku dziennikarstwo w celu uzupełnienia braków kadrowych.** Należy rozważyć uruchomienie programów stypendialnych

dla dziennikarzy na uczelniach polskich i litewskich jako inwestycji w przeciwdziałanie dezinformacji i wkład w bezpieczeństwo regionu.

- **Media mniejszości polskiej i litewskie media mainstreamowe powinny się uzupełniać, a nie konkurować ze sobą.** Należy wypracować wspólną strategię działania.

- **Państwo polskie dotujące media polskojęzyczne na Litwie** – w zależności od rządzącej opcji politycznej – wprowadza cenzurę na określone tematy. Należy ograniczyć do minimum tego typu sytuacje.

- **Lokalność** w przekazie medialnym jest elementem angażującym zainteresowanie mniejszości polskiej. Należy ten atut wykorzystać w celu przeciwdziałania dezinformacji.

- **Należy rozważyć umożliwienie bezpłatnego dostępu do platform z zasobami w języku polskim** (np. VOD, Canal+).

IV. Strategie rozwoju oświaty polskiej na Litwie

- **Oświata mniejszości polskiej na Litwie pozostaje priorytetem.** Poziom edukacji wpływa wprost proporcjonalnie na jakość życia i bezpieczeństwo nie tylko mniejszości, lecz i całego regionu.

- **Wyzwania oświaty polskiej na Litwie to wyzwania oświaty pogranicza,** charakterystycznej dla regionów ościennych UE (wojna hybrydowa, kryzys migracyjny, dezinformacja, konflikty na tle narodowościowym itd.).

- **Mniejszość polska na Litwie może pobierać edukację w języku ojczystym** na wszystkich poziomach (od przedszkola do studiów wyższych).

- **Strategia rozwoju oświaty polskiej na Litwie to obrona „obłożonej twierdzy”.** Celem oświaty jest utrzymanie obecnego stanu posiadania, co negatywnie wpływa na perspektywy rozwoju w tym obszarze. Polskie szkoły są atrakcyjne i konkurencyjne z punktu widzenia infrastruktury, ale w realiach „okopywania się na pozycjach” nie wszystkie zasoby i niecały potencjał mniejszość polska potrafi wykorzystać. Obecnie około połowy polskich rodzin oddaje dzieci do litewskich szkół.

- **Brak podręczników, kadry i instytucjonalne ograniczanie obecności języka polskiego w programie nauczania** to główne problemy, z jakimi boryka się oświata polska na Litwie.

- **Wielojęzyczność** jest atutem oświaty w języku polskim na Litwie – absolwent szkoły średniej zna cztery języki. Ponadto otoczenie zewnętrzne Wileńszczyzny sprzyja nauczaniu wielokulturowości (nauczanie pozaszkolne). Decyduje to o konkurencyjności absolwentów szkół polskich na rynku pracy.

- **Postęp technologiczny pozostaje wyzwaniem oświaty polskojęzycznej na Litwie** – szkoły polskie przekazują wiedzę często w sposób tradycyjny, za pomocą kredy i tablicy.

- **Debata dotycząca kształtu i przyszłości oświaty mniejszości polskiej** została zmonopolizowana przez polityków i media. Wśród rodziców brakuje takiej debaty.

- **Umiejętność dostosowywania się** to kluczowa umiejętność przyszłości, a zarazem cecha dzieci z polskich lub mieszanych rodzin. Aż 65% współczesnych dzieci będzie wykonywać zawody, które dzisiaj jeszcze nie istnieją.

- **Samorządy są łącznikiem pomiędzy ministerstwem edukacji a szkołą.** Ich zadaniem jest wspieranie dyrektorów szkół i uczniów. Upolitycznienie samorządów negatywnie wpływa na poziom oświaty mniejszości polskiej. Szkoły są zamykane lub degradowane przez litewskie samorządy (np. w rejonie trockim) albo instrumentalizowane przez AWPL-ZChR (w rejonie solecznickim).

- **W procesie rozwoju infrastruktury** polskojęzycznych placówek oświatowych na Litwie istotne znaczenie mają wieloletnie inwestycje polskie.

- **Edukacja w języku polskim** jest fundamentem zachowania tożsamości polskiej na Litwie.

- **Język polski jest nieodłącznym elementem tożsamości Polaków na Litwie.** Dzieci posługują się różnymi odmianami języka polskiego – w domu, na ulicy i w szkole. Jest to jednocześnie temat budzący wiele kontrowersji i pytań o prestiż języka.

- **Wileńska Filia Uniwersytetu w Białymstoku** jest jedyną uczelnią polską funkcjonującą poza granicami kraju. To unikat na skalę światową. Część studentów ukończyła szkoły rosyjskie. Absolwenci szkół średnich, wybierając świadomie i samodzielnie studia wyższe, decydują się na edukację w języku polskim.

- **Dzisiejsza młodzież polska na Litwie urodziła się i została wychowana w warunkach Unii Europejskiej.** Ma inne oczekiwania i spostrzega się rozwój modelu oświaty.

- **Obecny stan oświaty mniejszości polskiej** jest kompilacją jej stanu posiadania (inteligencji, dobrobytu) i możliwości oddziaływania na władze Polski i Litwy.

- **Polscy nobliści**, podobnie jak inne postacie historyczne zasłużone dla Litwy, powinni znaleźć się w programie nauczania jako elementy wzmacniające oświatę polską, łącznicy pomiędzy systemami polsko- i litewskojęzycznej edukacji.

Rekomendacje:

- **Depolityzacja oświaty polskiej na Litwie** powinna być priorytetem w kontekście rozwoju mniejszości i wzmacniania jej tożsamości.

- **Należy poczynić starania mające na celu popularyzację języka polskiego wśród Litwinów** (jako języka atrakcyjnego biznesowo i społecznie).

- **Na Litwie brakuje nauczycieli języka polskiego.** Należy rozważyć wprowadzenie systemu stypendialnego dla studentów na kierunkach pedagogicznych i dopłat dla nowych nauczycieli.

- **Obecnie dzieci funkcjonują w otoczeniu najnowocześniejszych technologii i dzięki temu też się uczą.** Należy wykorzystać dostępne na rynku polskim programy edukacyjne lub stworzyć polskojęzyczne wersje programów i aplikacji litewskich.

- **Polacy na Litwie w procesie zabiegania o realizację własnych interesów powinni działać niezależnie od innych mniejszości, w tym mniejszości rosyjskiej** i wypracować własną ścieżkę zabiegania o model szkolnictwa sprzyjający wzmocnieniu tożsamości narodowej i obywatelskiej. Należy przygotować indywidualną strategię rozwoju oświaty polskiej (a nie całościowo mniejszościowej) na Litwie (na wzór ukraiński czy niemiecki).

- **Należy zbudować model wileński nowoczesnej edukacji.** Szczególną rolę powinna odegrać tu współpraca uniwersytetu ze szkołami. Młodzież powinna podkreślać, że ukończyła szkołę polską na Litwie. Dotyczy to zwłaszcza osób, które odnoszą sukcesy i funkcjonują w środowisku studenckim na Litwie. To buduje pozytywny wizerunek szkoły polskiej na Litwie.

- **Rozwijanie kompetencji miękkich i krytycznego myślenia** powinno być kluczowym zadaniem oświaty w dobie sztucznej inteligencji.

- **Należy wdrożyć programy szkoleniowe w zakresie edukacji i przygotowania nauczycieli** do wykorzystywania nowoczesnych technologii i sztucznej inteligencji.

- **Należy wykorzystywać nowoczesne technologie** (okulary VR) w placówkach oświatowych.

- **Model szkolnictwa polskiego na Litwie** powinien mieć cechy modelu adaptacyjnego – elastycznego dostosowywania się.

- **Komisja ds. Edukacji Mniejszości Narodowych przy Ministerstwie Oświaty RL** nie spełnia swoich funkcji. Musi zostać stworzony skuteczny mechanizm ochrony polskich szkół na Litwie.

- **Dostępność polskich szkół także na prowincji i w regionach słabiej rozwiniętych** powinna pozostać istotnym elementem polityki edukacyjnej Litwy. Koszty społeczne zamkniętych z powodu tzw. nierentowności szkół mogą być bardzo wysokie.

- **Należy włączyć nauczycieli polskich z Litwy do programów edukacyjnych,** które obecnie działają w Polsce i rozważyć stworzenie indywidualnego programu skierowanego do nauczycieli na Litwie.

- **Niezbędne są kursy podyplomowe mające na celu podnoszenie kwalifikacji kadry pedagogicznej**, w tym szczególnie dla nauczycieli i dziennikarzy na uczelniach wyższych w Wilnie (np. Filii Uniwersytetu w Białymstoku).

- **Macierz Szkolna** – organizacja koordynująca działalność szkół polskich – potrzebuje większych zasobów finansowych. Jednocześnie należy dążyć do depolityzacji tej organizacji, która obecnie reprezentuje głównie nurt AWPL-ZChR.

V. Misja, wizja i wartość – potencjał społeczności polskiej na Litwie

- W 2024 roku Minister Spraw Zagranicznych RP Radosław Sikorski w odniesieniu do Polaków na Wschodzie wyartykułował w **exposé** zamiar odejścia Polski od modelu opiekuńczego w kierunku partnerstwa.

- **Dyskurs kresowy** wciąż wyznacza kierunek polityki zagranicznej RP wobec mniejszości polskiej na Litwie. Należy to zmienić na rzecz nowoczesnego postrzegania mniejszości poza granicami państwa – jako potencjału eksperckiego, profesjonalnego itd.

- **Brak akceptacji i problemy z identyfikacją** narodową prowadzą do osłabienia mentalnego mniejszości polskiej. Polacy z Litwy nie czują się w Warszawie do końca Polakami, a na Litwie nie są traktowani jak Litwini. Zadają sobie pytanie „kim jestem?”. Odpowiedzi szukają m.in. w rosyjskim przekazie propagandowym.

- **Mniejszość polska zabiega o zmianę relacji – z pomocowych na partnerskie – z Polakami w Macierzy.** Polska wspiera finansowo mniejszość polską, ale jednocześnie inwestuje w interesy kraju (bezpieczeństwo regionu, umiejętności profesjonalne mniejszości itd.). Dotychczasowe inwestycje państwa polskiego w mniejszość polską na Litwie i zmiany, jakie zaszły na poziomie edukacji społeczności czy jej aktywności na arenie międzynarodowej, stanowią dowód na to, że kierunek jest właściwy.

- **Kultura polska XX i XXI wieku** w dalszym ciągu pozostaje mało znana dla mniejszości polskiej na Litwie. Inwestycje w popularyzację kultury polskiej na Litwie i kultury wileńskiej w Polsce powinny być utrzymane.

- **Polska jest państwem, które bardzo dużo inwestuje w promocję kultury litewskiej.** Tymczasem festiwale „wileńskie” często odbywają się w Polsce bez udziału przedstawicieli Polaków z Litwy.

- **Należy nawiązać współpracę z Litwinami** w celu popularyzacji kultury mniejszości polskiej na Litwie.

- **Finansowanie kultury polskiej na Litwie** odbywa się głównie z funduszy polskich. Wkład Litwy jest minimalny.

- **Emancypacja „wileńskości” jako kultury regionalnej** jest coraz bardziej widoczna – przedstawiciele mniejszości stają się coraz bardziej

dumni z „bycia z Wileńszczyzny” czy „bycia tutejszymi” w rozumieniu kulturowym. W latach 2023–2024 miała miejsce rewolucja językowa, związana m.in. z publikacją powieści Bartosza Połońskiego *Robczik*. Widać rozwój języka „wileńskiego” w muzyce czy kulturze popularnej (Black Biceps, Jańka z Wilna, Wilenska, stand-up Sauliusa Andrukonisa „Tutejszy”).

• **Pojęcie „tutejszy” – w rozumieniu „jestem stąd”** – jest emanacją potrzeby podkreślenia przez mniejszość polską przywiązania do ziemi i do autochtonicznego dziedzictwa. Jednocześnie zaznaczyć należy negatywny wymiar tego określenia, który w dyskursie naukowym oznacza „człowieka bez świadomości narodowej”. Politycznie i społecznie Litwini w „tutejszości” widzą ludzi bez świadomości narodowej i etnicznej. Podejście to jest uwarunkowane historycznie. Niesie ono niebezpieczeństwo podważania polskiej tożsamości i stanowi argument na rzecz teorii „spolonizowanych Litwinów”, stąd sformułowania „tutejszy”, dopuszczalnego w dyskursie kulturowym, powinno się unikać na płaszczyźnie politycznej.

Rekomendacje:

• **Polacy na Litwie często występują w roli petentów Polski i Litwy** i jednocześnie przepraszają za to, że muszą z takiej czy innej pomocy skorzystać. Należy przyjąć podejście pragmatyczne, czemu sprzyjałoby wypracowanie wspólnej koncepcji wspierania rozwoju mniejszości polskiej na Litwie.

• **Polifonia głosów Polaków na Litwie** jest wartością dodaną, o ile nie powieła szkodliwych narracji propagandowych. Należy mieć świadomość panującej w środowisku Polaków na Litwie cenzury nałożonej przez środowiska AWPL-ZChR na media, pracowników administracji samorządowej czy dyrektorów szkół poprzez zaangażowanie w monitorowanie sytuacji np. organizacji pozarządowych i ostracyzm wobec przejawów niezależności.

• **Maksymalna niezależność mniejszości polskiej na Litwie** w myśleniu i działaniu powinna być celem strategicznym Polski, Litwy i przedstawicieli tej społeczności.

• **Wykorzystywanie funduszy litewskich i europejskich** oraz edukacja w tym zakresie mogą wpłynąć pozytywnie na uniezależnienie się mniejszości polskiej od funduszy z jednego źródła, większą swobodę czy funkcjonowanie w środowisku międzynarodowym (nie tylko polsko-litewskim).

- **Należy popularyzować w Polsce i na Litwie kapitał ludzki oraz inwestycje w przedstawicieli mniejszości polskiej.**
- **Kultura Polaków z Litwy pozostaje nieznana dla odbiorców z Polski.** Jest pozytywnie odbierana jedynie w środowiskach patriotycznych w formie koncertów zespołów ludowych. Należy zainwestować w promocję współczesnej kultury wileńskiej w Polsce.
- **Wzmacnianie społeczności polskiej na Litwie jest kluczowe dla bezpieczeństwa regionu** i stanowi ważną inwestycję Polski. Jako że jest to region frontowy, należy zadbać o odporność społeczną i maksymalnie obiektywny przekaz medialny, jak również związaną z tym edukację. Na to wszystko potrzebne są środki.
- **Pozytywne agendy w kulturze,** historii, polityce, ale też np. w litewskich kręgach IT, gdzie Polacy są kojarzeni jako twórcy gier komputerowych, mają szansę na wzmocnienie pozycji społeczności polskiej na Litwie.
- **Należy przeciwdziałać procesom wypierania polskiej tożsamości w środowiskach emigracji czy młodzieży.** Tożsamość polska powinna stać się elementem marki osobistej i być wykorzystywana jako „supermoc”, atut w życiu codziennym mniejszości.
- **Działania na rzecz wsparcia mniejszości polskiej na Litwie powinny odbywać się we współpracy z Litwą.**

VI. Młodzi mają głos – Wileńszczyzna 2050

- **Młode pokolenie Polaków na Litwie ceni autentyczność.** Odrzuca szablon Polaka z Litwy – katolika i konserwatysty. Poszukuje nowego, bardziej pojemnego modelu tożsamości i jednocześnie czuje potrzebę identyfikacji.

- **Młodzież nie chce udawać** ani poprawności językowej, ani politycznej. Ma ambicje pozycjonowania się, lecz nie zawsze przychodzi jej to z łatwością. Każde „udawanie” jest napięciem, a rozwój jest możliwy tylko w bezpiecznym środowisku.

- **Bycie Polakiem na Litwie bywa „niewygodne” w towarzystwie litewskim na Litwie i polskim w Polsce.** Ten trend aktualnie się zmienia.

- **„Złota era” w kontekście poprawności językowej** w posługiwaniu się literacką polszczyzną na Litwie wśród młodzieży to okres tuż przed maturą. Później język powszedniejszy, staje się językiem potocznej komunikacji z domieszkami litewskiego, rosyjskiego i angielskiego.

- **Brak zdefiniowania językowej wileńskiej tożsamości** i wprowadzenia do tematu na poziomie edukacji stanowi element osłabiający proces samoidentyfikacji narodowej młodzieży.

- **Upolitycznienie tematu tożsamości polskiej** (medialne spory dotyczące pisowni nazwisk, reform oświaty, dwujęzycznych toponimów itd.) często przyczynia się do odcięcia się od polskości osób młodych, tuż po ukończeniu szkoły średniej. Młodzież pragnie komfortu bycia sobą bez społecznych oczekiwań i otoczki narodowej.

- **Znajomość czterech języków** (polskiego, litewskiego, rosyjskiego i angielskiego) jest atutem docenianym przez osoby młode i rynek pracy.

- **Polacy na Litwie są uwarunkowani historycznie do poglądów liberalnych.** Funkcjonują w środowisku wielokulturowym – muszą być otwarci na inność i wykazywać się tolerancją. W praktyce mniejszość polska jest otwarta na inne mniejszości narodowe i litewską większość.

- **Młodzi Polacy są dziś patriotami Litwy.** Jest ona ich domem i nie wyobrażają sobie, że mogliby tak nazwać Polskę. Utożsamiają się z litewskimi świętami państwowymi, litewskie tradycje narodowe łączą z polskimi.

- **Młodzi Polacy na Litwie nie wstydzą się swojej polskości.** Jednakże nie do końca czują się pewnie – pozostają przygotowani do obrony swojej tożsamości narodowej, spodziewają się ataku, podważania tożsamości ze strony Litwinów czy Polaków z Polski.

- **Młodzi Polacy na Litwie czują się Europejczykami**, a jednocześnie mają potrzebę samoidentyfikacji narodowej.

- **Powieść *Robczik*** to wileńska rewolucja tożsamościowa, wielkie zjawisko kulturowe na miarę zachodniego *brat summer* – trendu, który posługiwał się językiem młodzieży.

- **Siła w niejednomysłności!** Tak uważa nowe pokolenie Polaków na Litwie, otwarte na inność światopoglądową w swoim środowisku.

- **Bez żywych relacji z Polakami z Polski** – bez relacji międzyludzkich – łączność młodych Polaków z Litwy z Macierzą może zaniknąć.

- **Młodzież stawia na mozaikową tożsamość**, jednakże narażona jest również na rosyjski przekaz propagandowy z uwagi na szeroką dostępność rosyjskojęzycznych zasobów w sieci.

Rekomendacje:

- **Młode pokolenie mniejszości polskiej (czwarte pokolenie po zmianie granic w 1945 roku), urodzone w UE**, inaczej (szerzej) rozumie obywatelstwo i swoją rolę w państwie. Należy tę wiedzę zaktualizować i upowszechnić.

- **Należy rozważyć wprowadzenie do edukacji przedmiotu wiedza o kulturze i języku „wileńskim”**, dzięki czemu zostanie uporządkowana wiedza dotycząca obecności Polaków na Litwie oraz wzmocniona świadomość, że inność może być zaletą.

- **Polskość na Litwie ma szansę stać się marką osobistą**, dzięki takim osobom jak Ewelina Dobrowolska, Robert Duchniewicz czy Dominika Baniewicz. Polacy muszą realizować się w różnych dziedzinach i być definiowani przez swoje sukcesy.

- **Istnieje potrzeba redefinicji/stworzenia pojęcia nowoczesnych Polaków na Litwie**, lecz należy unikać szufladkowania i zachować polifonię głosów.

- **Więzi młodych Polaków z Polską** są coraz słabsze, należy je wzmocnić poprzez projekty integrujące młodzież z Polski i Litwy. Wpłynie to pozytywnie na popularyzację wiedzy w społeczeństwie polskim o Polakach na Litwie.

- **Należy rozwiązać problemy generacyjne – starsze pokolenie nie dopuszcza młodzieży do funduszy.** Warto stworzyć granty dla młodych (a nie młodzieżowe) – system drobnych grantów (ok. 500 EUR) dla dzieci na działalność społeczno-kulturalną związaną z polską kulturą, historią, językiem. Będzie to sprzyjało zarówno aktywizacji młodzieży, jak i depolityzacji grantów.

Uczestnicy konferencji

Jan Malicki (dyrektor Studium Europy Wschodniej UW)
Czesław Okińczyc (sygnatariusz Aktu 11 Marca)
dr Adam Eberhardt (Studium Europy Wschodniej UW)
prof. Alvydas Nikžentaitis (prezes Forum Dialogu i Współpracy Jerzego Giedroycia)
Artur Ludkovski (doradca Premier RL, dyrektor Domu Polskiego w Wilnie)
Juliusz Szymczak-Gałkowski (Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie” im. Jana Olszewskiego)
Jarek Niewierowicz (Minister Energetyki RL w latach 2012–2014)
dr hab. Elżbieta Kuzborska-Pacha (Biuro Wysokiego Komisarza OBWE ds. Mniejszości Narodowych)
dr Katarzyna Bogdziewicz (doradczyni Minister Sprawiedliwości Litwy)
dr Mariusz Antonowicz (Uniwersytet Wileński)
Ewelina Mokrzecka (samorząd rejonu wileńskiego)
Romuald Mieczkowski (kwartalnik „Znad Wilii”)
Joanna Warecha (dyrektor TVP Wilno)
Walenty Wojniłło (Wilnoteka)
Anna Grygójć (LRTL.T)
Rajmund Klonowski („Kurier Wileński”)
Kamil Zalewski (Polskie Radio, Radio „Znad Wilii”)
Adam Błaszkwicz (dyrektor Gimnazjum im. Św. Jana Pawła II, Macierz Szkolna)
dr Małgorzata Wenclik (prodziekan wileńskiej Filii Uniwersytetu w Białymstoku)
Ewa Danowska (specjalistka IT)
Bartosz Bluj-Stodulski (specjalista IT)
Alina Kowalewska (Samorząd Miasta Wilno)
dr Barbara Stankiewicz (Uniwersytet Michała Römera)
dr Anna Pilarczyk-Pilaitis (Uniwersytet Witolda Wielkiego)
Ewelina Wołkanowska-Kołodziej (TVP Wilno)
Bartosz Połoński (autor książki *Robczik*)
Beata Pietkiewicz (posłanka na Sejm RL)
Kamila Zujewicz (Stowarzyszenie Literatów Polskich na Litwie)

Dorota Sokolovska (Polski Klub Dyskusyjny)

Daniel Ilkevič (Partia Wolności)

Bogusław Jodko (Uniwersytet Wrocławski)

Marcin Mikielski (Koło Naukowe Europy Środkowej i Wschodniej Uniwersytetu Łódzkiego)

dr Barbara Jundo-Kaliszewska (Uniwersytet Łódzki)

Ivadas

Dinamiškai kintanti realybė verčia susimąstyti apie lenkų tautinės mažumos Lietuvoje ateitį. Ši publikacija yra konferencijos „Lenkai Lietuvoje šiuolaikinių permainų kontekste – galimybės, iššūkiai, grėsmės“, vykusios 2024 metų lapkričio 12–13 dienomis Varšuvoje, rezultatas. Renginio tikslai – analizuoti geriausiai organizuotos lenkų bendruomenės užsienyje būklę ir inicijuoti diskusiją apie Lenkijos Respublikos ateities paramos strategiją lenkam Lietuvoje. Minint 30-ąsias Lenkijos ir Lietuvos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties pasirašymo metines (toliau – Sutartis), konferencija tapo forumu diskusijoms apie lenkų tautinės mažumos Lietuvoje būklę, ypatingą dėmesį skiriant pagrindiniams strateginiams sektoriams – saugumui, švietimui, žiniasklaidai ir kultūrai.

Pagrindinė prielaida, kuria vadovavosi konferencijos organizatoriai, buvo dinamiška geopolitinė situacija, nuo kurios priklauso plačiai suprantamas lenkų tautinės mažumos saugumas. Pastaraisiais metais tautinių mažumų teisių klausimai peržengė žmogaus teisių kontekstą ir pamažu pereina į saugumo klausimų sritį. Regionai, kuriuose daugiausia gyvena lenkai, yra Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje, o tai reiškia, kad jie ypač pažeidžiami tiek dėl galimų diversinių veiksmų iš Baltarusijos pusės, tiek dėl hibridinių atakų ir Rusijos dezinformacijos įtakos. Be to, nuo 2021 metų besitęsianti migracijos krizė ir nepaprastoji padėtis pasienio regionuose neigiamai veikia pasienio zonos ekonominę situaciją. Galiausiai, plačiai suprantamas tautinių mažumų švietimas yra esminis elementas stiprinant lenkų tautinės mažumos atsparumą tiek socialiniu, tiek valstybės saugumo atžvilgiu.

Konferenciją organizavo Jano Olszewskio fondas „Pagalba lenkam Rytuose“, bendradarbiaudamas su Varšuvos universiteto Rytų Europos studijų centru ir Lodzės universiteto Tarptautinių studijų ir politologijos fakultetu. Joje dalyvavo mokslininkai, žurnalistai, pedagogai, politikai, verslo atstovai ir viešosios nuomonės lyderiai, taip pat studentai iš Lenkijos ir Lietuvos.

Ši publikacija yra konferencijoje aptartų klausimų rinkinys, pateikiantis mokslinę analizę ir ekspertų rekomendacijas. Temos, kaip numatyta konferencijoje, buvo suskirstytos į šešias pagrindines sritis, aptariamąs

– atitinkamai – šešiuose skyriuose. Dokumentas išsamiai analizuoja lenkų tautinės mažumos Lietuvoje situaciją bei pristato daugiaplanius iššūkius ir rekomendacijas strateginėse srityse. Remiantis 2021 metų gyventojų surašymo duomenimis, lenkai sudaro 6,52 proc. Lietuvos gyventojų (183 421 asmuo) ir išlieka didžiausia tautine mažuma šalyje. Šis darbas atskleidžia tautinės mažumos situacijos sudėtingumą, kylantį iš istorinių dvišalių santykių, prieštarų ir geopolitinių aplinkybių. Pagrindinis dokumentas išlieka 1994 metų sutartis tarp Lenkijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos, kuria nustatomos tautinių mažumų teisės, nors jos nuostatas abi šalys neretai interpretuoja skirtingai.

Šio dokumento autoriai identifikavo pagrindinius iššūkius Lietuvos lenkų tautinės mažumos politikos srityje:

- **Geopolitinius.** Lenkų tankiausiai apgyvendinta teritorija yra Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje, todėl yra pažeidžiama dėl diversinių, hibridinių ir dezinformacijos veiksmų galimybių.

- **Tapatybės.** Jaunoji karta ieško šiuolaikiško tautinės tapatybės modelio.

- **Švietimo.** Būtina atnaujinti švietimo sistemą ir kovoti su marginalizacija.

- **Žiniasklaidos.** Būtina plėtoti nepriklausomus, daugiakalbius, patrauklius tautinių mažumų žiniasklaidos kanalus.

- **Ištraukties.** Lenkų tautinės mažumos atstovai – kaip visateisiai Lietuvos piliečiai – vis dažniau užima svarbius postus Lietuvos politikoje ir viešajame administravime.

Dokumente pateiktos rekomendacijos yra skirtos sprendimų priėmėjams Varšuvoje ir sutelkiamos į kelias svarbias sritis:

- pagalbos tautinėms mažumoms įrankių depolitizavimas;
- ilgalaikės, suprapolitinės vystymo strategijos kūrimas;
- ryšių su Lenkija stiprinimas, kuriant partnerystes;
- investicijos į švietimą ir kultūrą;
- kova su dezinformacija ir Rusijos propagandos poveikiu.

Teigiamas aspektas yra augantis tautinės mažumos potencialas – jos atstovai užima svarbius postus valstybės administracijoje, pasiekia tarptautinę sėkmę (pvz., buvusi Lietuvos Respublikos teisingumo ministrė Ewelina Dobrowolska¹, dabartinis vidaus reikalų ministras Vladislav Kon-

1 Teisingumo ministrė 2020–2024 metais vadovavo Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijai. Jos vadovavimo metu, 2022 metais, ši ministerija inicijavo baudžiamąjį persekiojimą Tarptautiniame baudžiamajame teisme (TBT) Hagoje dėl Rusijos karo

dratovič, Vilniaus rajono meras Robert Duchnevič, sportininkė Dominika Banevič), o jaunoji karta pasižymi atvirumu, daugiakalbiškumu ir europiškai mintimi.

Dokumentas pabrėžia lenkų tautinės mažumos strateginę svarbą regiono saugumui ir parodo, kad investicijos į jos vystymą yra investicijos į viso pasienio stabilumą ir atsparumą.

Pagrindiniu iššūkiu išlieka šiuolaikiškos, talpaus tapatybės modelio, kuris būtų patrauklus jaunajai kartai ir leistų išlaikyti ryšį su lenkų kultūra bei atvirtumą lietuvių kultūrai, apibrėžimas.

.....
 nusikaltimų Ukrainoje. Šio persekiojimo rezultatas – TBT arešto orderiai Rusijos prezidentui Vladimirui Putinui ir Rusijos užsienio reikalų ministerijos atstovei Marijai Belovai-Zacharovai. 2024 metais ministrė Dobrovol'ska, atstovaudama Lietuvai, kreipėsi į TBT Hagos teismą, prašydama patraukti baudžiamojon atsakomybėn Baltarusijos diktatorių Aleksandrą Lukašenką.

I. Lenkų tautinė mažuma Lenkijos ir Lietuvos politikoje

- **Lenkai Lietuvoje** – tai asmenys, priklausantys lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, turintys Lietuvos pilietybę, lenkų kilmės arba priskiriantys save lenkų tautybei, kultūrai ar tradicijoms ir lenkų kalbą laikantys savo gimtąja kalba (Sutartis, 13 str. 2 d.).

- **Pagal 2021 metų gyventojų surašymo duomenis, lenkai Lietuvoje išlieka didžiausia tautine mažuma**, sudarančia 6,52 proc. (183 421 asmuo) visų šalies gyventojų.

- **1994 metų balandžio 26 dieną Vilniuje pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis** lieka vieninteliu dokumentu, apibrėžiančiu lenkų tautinę mažumą Lietuvoje. Sutartyje išvardytos lenkų tautinės mažumos Lietuvoje bei lietuvių tautinės mažumos Lenkijoje teisės. Skirtingas kai kurių nuostatų interpretavimas arba jų nesilaikymas iš lietuvių pusės (pvz., teisės į originalią asmenvardžių rašybą, dvikalbius vietovardžių pavadinimus, tautinės mažumos kalbos vartojimą institucijose bei lenkų švietimo sistemos plėtros ribojimo Lietuvoje faktą ir kt.), sukelia konfliktus tarp lenkų tautinės mažumos ir Lietuvos valdžios institucijų. Tai, savo ruožtu, turi įtakos Vilniaus ir Varšuvos santykiams.

- **Istoriniai nesutarimai, įskaitant tarpukario konfliktą dėl Vilniaus ir baime, kad situacija pasikartos**, vis dar turi įtakos lenkų tautinės mažumos Lietuvoje įvaizdžiui ir blokuoja politinius sprendimus, susijusius su lenkų reikalavimais. XX am. 90-ųjų metų pradžioje Želigovskio „maištas“ buvo esminė kliūtis Lenkijos ir Lietuvos Sutarties pasirašymui. Šiomis dienomis istoriniai prieštarai lemia, pavyzdžiui, nepasitikėjimą idėja Lietuvos teritorijoje dislokuoti lenkų karius (kaip NATO sąjungininkų dalį), nors tai būtų pozityviai priimta lenkų tautinės mažumos atstovų Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje. Tuo tarpu NATO oro policijos misiją nuo 2004 metų virš Lietuvos vykdo Lenkijos karinės oro pajėgos.

- **Jerzy Giedroyc'o ULB (Ukraina, Lietuva, Baltarusija) koncepcija** pakeitė lietuvių požiūrį į Lenkiją ir lenkų tautinę mažumą. Tai buvo pagrindas lietuvių ir lenkų susitarimui dėl istorinių klausimų.

- **Lenkų tautinė mažuma yra strateginė lenkų ir lietuvių santykių partnerė**, visgi ji dažnai išnaudojama ir pasitelkiama nesantaikai kurstyti, ypač Lietuvos nacionalistinių ratų.

- **Lietuvoje trūksta nacionalinės strategijos, skirtos tautinių mažumų plėtrai ir integracijai.** Tautinių mažumų klausimus Lietuvoje sprendžia Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerija. 2024 metais, po 15 metų išlikusios teisinės spragos, Lietuvos Seimas priėmė Tautinių mažumų įstatymą. Lietuva yra Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos šalis ir konvenciją ratifikavo be jokių išlygų.

- **Lietuvoje gyvenančių lenkų klausimų sprendimas iš esmės priklauso nuo Vilniaus ir Varšuvos santykių kokybės.** Pastaraisiais metais nuolaidų dėl lenkų reikalavimų Lietuvoje įgyvendinimo (pavyzdžiui, valstybinio brandos statuso sugrąžinimo lenkų kalbos ir literatūros egzaminui, Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymo pakeitimų, leidžiančių „w“ raidės naudojimą originalių asmenvardžių rašyboje) buvo padaryta dėl gerų Lenkijos ir Lietuvos santykių, o ne dėl gerų Lietuvos ir lenkų tautinės mažumos santykių.

- **Į lenkų tautinę mažumą Lietuvoje žiūrima kaip į Sovietų Sąjungos reliką ir „penktąją koloną“**, o ne kaip į lojalius piliečius ar Lenkijos – regiono svarbiausios strateginės sąjungininkės – pasiuntinius. Lietuvos valdžia dažnai vertina lenkų tautinę mažumą kaip galimą „autonomistų“ grupę, Rusijos įtakos ir dezinformacijos įrankį, hibridinę bendruomenę su neaiškia ar kintančia tapatybe. Tai lemia lenkų tautinės mažumos stigmatizaciją (ypač provincijose ir silpniau išsivysčiusiose ekonominėse vietovėse) ir mažina pasitikėjimą valstybe.

- **Lenkijos politikoje nesuformuluota Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje ilgalaikė ir suprapolitinė strategija.** Visgi, nepriklausomai nuo politinės krypties, Lenkija teikia reikšmingą finansinę paramą lenkų mažumai, ypač švietimo, kultūros ir žiniasklaidos srityse. Tai teigiamai prisideda prie tapatybės išsaugojimo (Vilniaus regione kaip Lietuvos piliečiai gimsta jau ketvirtoji lenkų karta) ir švietimo lygio kėlimo (ypač matomos investicijos į švietimą). Vis dėlto strategijos ir aiškiai apibrėžtų tikslų trūkumas sukelia organizacinį chaosą ir problemų dėl dotacijų išmokėjimo. Kiekvienas vyriausybės pasikeitimas Lenkijoje trikdo lenkų tautinės mažumos organizacijų veiklą ir perkelia lenkų politinius nesutarimus į Lietuvą. Tai mažina pasitikėjimą Lenkija ir didina pažeidžiamumą dėl rusiškos propagandos, kuri deklaratyviai garantuoja tautinių mažumų teisių apsaugą, įskaitant Baltijos šalių mažumas.

• **Lenkų tautinės mažumos vystymosi strategija ir prioritetų sąvadas Lietuvoje neegzistuoja.** Lenkų organizacijos yra išsklaidytos ir dažnai susipriešinusios. Jos blokuoja vienos kitų veiksmus: pavyzdžiui, Tautinių mažumų įstatymo priėmimą, kurį aktyviai palaikė tuometinė Lietuvos teisingumo ministrė Ewelina Dobrowolska (Laisvės partija) ir už kurį nebalsavo Lietuvos lenkų rinkimų akcija-Krikščioniškų šeimų sąjunga (LLRA-KŠS).

• **Egzistuoja du lenkų tautinės mažumos veiklos ir veiksmų organizavimo Lietuvoje kryptys, siekiant įgyvendinti jos interesus:** 1. Lenkų įtraukimas į Lietuvos politinius judėjimus (Sąjūdis, Socialdemokratų, Laisvės partijos ir kt.) ir įsitikinimas, kad lenkų tautinės mažumos tikslus galima pasiekti tik bendradarbiaujant su lietuviais. 2. Veikla LLRA-KŠS ir su ja susijusiose organizacijose (ypač Lietuvos lenkų sąjungoje) ir įsitikinimas, kad tik lenkų partija gali padėti pasiekti lenkų tautinės mažumos tikslus. Tam tikrą laiką ši veikla buvo vykdoma dviem kryptimis, dažnai abidviem pusėms bendradarbiaujant. 2014 metais, po Krymo aneksijos ir neaiškių Waldemaro Tomaszewskio pareiškimų dėl 2020 metų rinkimų Baltarusijoje, šių aplinkų keliai išsiskyrė. Poliarizacija tarp lenkų dar labiau sustiprėjo 2022 metais, kai LLRA-KŠS vienareikšmiškai nepasmerkė Rusijos agresijos prieš Ukrainą ir pradėjo kartoti rusišką propagandą savo žiniasklaidoje.

• **Lenkų tautinės mažumos integracijos istorija – tai sėkmės istorija.** Šiandien lenkai Lietuvoje yra matomi žiniasklaidoje, moksle, politikoje ir versle, nors dar 1989 metais jie buvo prasčiausiai išsilavinusi Lietuvos tautinė grupė po romų. Tai yra Lenkijos investicijų į švietimą vidurinių mokyklų lygmeniu (pastatų remonto finansavimas, investicijos į mokymo priemones, mokytojų mokymai, vaikų užsienio kelionės ir pan.) ir aukštųjų mokyklų lygmeniu (stipendijų programos) rezultatas. Tai, kad Lietuvos lenkai pasiekia sėkmę Lietuvos moksle, politikoje ir kultūroje, taip pat atstovauja Lietuvai (ir Lenkijai) tarptautinėje arenoje, yra apčiuopiamas šių veiksmų rezultatas.

• **Lenkų tautinės mažumos integracijos istorija – tai nesėkmės istorija.** Istoriskai susiklostęs priešiškas, neįgyvendinti Lenkijos ir Lietuvos Sutarties punktai dėl tautinių mažumų teisių apsaugos, ginčai dėl švietimo, vietovardžių rašymo dviem kalbomis, sudėtinga pasienio regionų ekonominė situacija, priegys prie lenkų televizijos trūkumas lėmė ostrakizmą ir tam tikros lenkų bendruomenės mentalinį silpnėjimą. Per tris dešimtmečius ši bendruomenė buvo paveikta Rusijos informacinės propagandos. Tai kenkia tautinės mažumos patikimumui ir turi įtakos neigiamam bendruomenės įvaizdžiui Lietuvos visuomenėje.

• **Lenkų problemas Lietuvoje įmanoma spręsti ir jos turi būti sprendžiamos Lietuvos Seime.** Geri lenkų ir lietuvių santykiai bei vertybės vadovų deklaracijos neturi įtakos tautinės mažumos situacijos pokyčiams. Nepaisant viešai deklaruojamos draugystės tarp prezidentų Andrzejus Dudos ir Gitano Nausėdos, nepavyko išsiderėti lenkų kalbos įtraukimo į Lietuvos Prezidento interneto svetainę (kartu su rusų, ukrainiečių, prancūzų ir anglų kalbomis). Tai neturėjo įtakos ir konkretiems politiniams sprendimams, priimtiems atsižvelgiant į lenkų tautinės mažumos interesus. Tiek Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, tiek Tautinių mažumų įstatymas buvo priimti buvusios Seimo narės ir Lietuvos teisingumo ministrės lenkės Ewelinos Dobrowolskos pastangomis.

• **Rusų tautinės mažumos buvimas šalia lenkų Lietuvoje** ir bendrų reikalavimų, susijusių su tautinių mažumų švietimu (ypač atsižvelgiant į Ukrainoje vykstantį karą), kėlimas, komplikuoja lenkų situaciją Lietuvoje ir turi įtakos jų įvaizdžiui visuomenėje. Tai, savo ruožtu, daro įtaką jaunų Lietuvos lenkų požiūriui: jie dažnai pasirenka emigruoti, asimiliuotis arba net išstumia lenkų tapatybę.

Rekomendacijos:

• **Lenkų tautinė mažuma neturėtų būti lenkų ir lietuvių santykių įkaite.** Jos potencialas turi būti suvoktas, išnaudotas ir populiarinamas. Ji turėtų būti vertinama kaip tiek Lenkijos, tiek Lietuvos bendradarbiavimo partnerė.

• **Lietuva turėtų parengti politinę strategiją,** skirtą remti ir integruoti regionus, glaustai apgyvendintus lenkų tautinės mažumos.

• **Lenkija turėtų parengti apgalvotą, ilgalaikę ir nuo politinių tikslų nepriklausančią strategiją,** skirtą lenkų tautinės mažumos Lietuvoje rėmimui, atsižvelgiant tiek į lenkų poreikius Lietuvoje, tiek į Lenkijos strateginius interesus regione. Būtina sukurti ir populiarinti lenkų klausimų Lietuvoje prioritetų sąvadą.

• **Lenkų tautinė mažuma turėtų sukurti savo ilgalaikio vystymosi strategiją.** Būtina konsoliduoti Lietuvos lenkų tautinės mažumos intelektualų – taip pat ir gyvenančių užsienyje – potencialą ir įsteigti analitinį centrą, kuris užsiimtų dabartinės lenkų situacijos Lietuvoje analize.

• **Jerzy Giedroyc ULB koncepcija galėtų padėti** pasiekti ne tik lenkų ir lietuvių, bet ir lenkų ir baltarusių, lenkų ir ukrainiečių susitarimą,

paremtą istoriniu pagrindu. Konceptija turi būti plėtojama ir populiarinama Lietuvos visuomenėje.

- **Lenkų ir vokiečių santykių reguliavimas istoriniu pagrindu** galėtų būti laikomas gera praktika, kaip galima būtų atvirai kalbėti apie Vilniaus ir Varšuvos santykių istorinę atmintį.

- **Karas Ukrainoje** turėtų būti prielaida Lietuvos Respublikos strateginio mąstymo pertvarkymui ir didesniai lenkų tautinės mažumos įgailinimui Lietuvoje. Būtina pradėti nuo simbolinių klausimų, tokių kaip lenkų kalbos įvedimo valstybės institucijų interneto svetainėse, įskaitant Lietuvos Seimo ir Prezidento svetaines, bei paslaugų sektoriuje, įskaitant bankomatus.

- **Būtina atnaujinti lenkų ir lietuvių vyriausybių posėdžius.** Lenkų politikai turėtų, be lenkų gyvenamų vietovių, lankytis ir kitose Lietuvos vietose bei palaikyti tautinės mažumos interesus.

- **Lietuvių politikai turėtų būti Lenkijos kviečiami į įvairius vizitus Lenkijos pasienyje,** kad galėtų įsivertinti, kaip pasienyje gyvena tautinės mažumos ir kaip gerbiamos jų teisės.

- **Lenkijos ambasada Vilniuje turėtų išlikti Lenkijos ir visų lenkų bendruomenių grupių Lietuvoje (ne tik LLRA-KŠS partijos) dialogo vieta.**

- **Lenkų tautinės mažumos pasiekimai tarptautinėje arenoje** tiesiogiai veikia valstybės saugumo lygį. Juos reikia populiarizuoti.

II. Geopolitiniai Lietuvos lenkų saugumo aspektai

- **Šiuolaikinis Vilniaus kraštas** tai teritorija, sudaryta iš buvusių Vilniaus ir Naugarduko vaivadijų dalių. Po Antrojo pasaulinio karo jos buvo padalytos tarp Lietuvos TSR ir Baltarusijos TSR. Po 1991 metų Lietuvos TSR teritorija tapo Lietuvos Respublikos dalimi. Ši teritorija nesiriboja su Lenkija. Vilniaus kraštas ribojasi su Baltarusija ir yra tankiai apgyvendintas žmonių, deklaruojančių lenkų tautybę.

- **Lietuvių ir baltarusių pasienio ypatumai** lemia iššūkius, su kuriais susiduria lenkai Lietuvoje: ekonominė krizė ir aukštas nedarbo lygis provincijoje, transporto priemonių trūkumas, migracijos krizė, pažeidžiamumas dėl rusiškos ir baltarusiškos dezinformacijos, hibridinių atakų grėsmė, karinė ir branduolinė grėsmė (Astravo atominė elektrinė, branduoliniai ginklai Baltarusijos teritorijoje). Tai neigiamai veikia tautinės mažumos gyvenimo kokybę bei valstybės, NATO Rytų flango, visos Šengeno zonos ir ES saugumą bei atsparumą.

- **Vokietijos ginkluotųjų pajėgų brigados dislokavimas** siekiant išplėsti NATO sąjungininkų kariuomenės buvimą Lietuvos ir Baltarusijos pasienio ruože gali padidinti nepasitikėjimą valstybe. Tuo tarpu Lenkijos policijos paramą, teiktą 2021 metų liepą Rūdninkuose (Šalčininkų r.), migracijos krizės pradžioje, vietiniai gyventojai vertino teigiamai.

- **Situacija regione nebuvo tokia įtempta nuo SSRS žlugimo ir Balkanų karo laikų.** Pasikartojantys geopolitiniai kataklizmai (COVID-19 pandemija, migracijos krizė, karas Ukrainoje) kardinaliai keičia požiūrį į tautinių mažumų teisių apsaugą. Tautinių mažumų teisės dvišaliuose santykiuose pasitelkiamos kaip įrankiai, taip pat atsiranda tautinių mažumų saugumizacija.

- **Lietuvos saugumas tiesiogiai priklauso nuo lenkų tautinės mažumos pasitikėjimo valstybe.** Griežta etninė politika ir akivaizdus lenkų kalbos šalinimas iš viešosios erdvės (institucijų interneto svetainių, bankomatų, turistinės informacijos ir kt.) kartu su ukrainiečių kalbos įvedimu neigiamai veikia Lietuvos valdžios ir lenkų tautinės mažumos santykius.

- **Lenkų tautinė mažuma turi strateginę reikšmę Lietuvai** dėl gyvenamosios vietos ir galimybės veiksmingai valdyti krizes savivaldybių ir pilietinės visuomenės lygiu.

- **Jau ne pirmos lenkų tautinės mažumos kartos keliama reikalavimai buvo išdėstyti 1994 metų Lenkijos ir Lietuvos Sutartyje.** Nuo to laiko šiuo klausimu niekas nepasikeitė. Didžiausi lenkų tautinės mažumos poreikiai yra originali pavardžių rašyba, dvikalbiai toponimai, švietimas tautinių mažumų kalbomis, kalbos vartojimas vietovių, kuriose tankiai gyvena lenkai, administracijoje.

- **Lenkų tautinės mažumos apsauga** lieka Lietuvos, kaip valstybės, kurioje ši mažuma gyvena, atsakomybe.

- **Nedraugiškų šalių žiniasklaida nustato darbotvarkę ir naratyvą,** susijusį su lenkų tautinės mažumos vertinimu, todėl neišspręstos lenkų problemos tampa Rusijos, Baltarusijos ir Kinijos propagandos elementu. Pagal Kremlių, lenkai Lietuvoje gali būti potencialus politinės destabilizacijos veiksnys.

- **Rusija vadinamojo „santykių perkrovimo“ laikotarpiu naudojo propagandą ir dezinformaciją,** siekdama paveikti politinę aplinką Lenkijoje ir Lietuvoje bei perimti svarbią infrastruktūrą. Dabar stebimas šių veiksmų intensyvėjimas.

- **Tautinių mažumų įstatymas** lenkų bendruomenės problemas sprendžia iš dalies, tačiau institucionalizuoja jos buvimą Lietuvos teritorijoje kaip „tautinę mažumą“, suteikdamas jai „įstatyminę svarbą“.

- **Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas** leidžia tautinės mažumos atstovams naudotis senelių pavardėmis, dažnai, iškraipytomis istorinių įvykių (sovietų transkripcijos po Antrojo pasaulinio karo, vėliau – 1992 m. – lietuvių transkripcijos).

- **Tautinių mažumų apsauga** buvo viena iš sąlygų Lietuvos įstojimui į ES. Šiuo metu nėra veiksmingų ES spaudimo priemonių dėl šios apsaugos vykdymo.

- **Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija** Lietuvoje buvo ratifikuota be jokių išlygų. Vis dėlto jos įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu kelia daug iššūkių (ypač švietimo sistemos reformos, tautinių mažumų viešojo kalbos vartojimo ir kt. kontekstuose).

- **Lietuvos pilietybės įstatymas, priimtas 1992 metais,** buvo įtraukus požiūrio į tautinės mažumas išraiška. Dėl to lenkų tautinės mažumos atstovai, nors ir yra autochtonai, turėjo galimybę įsitvirtinti kaip Lietuvos piliečiai.

- **Kalbos politika** išlieka didžiausia lenkų ir lietuvių santykių problema. Pagal Lietuvos valdžios vienpusės naudos (*win-lose*) naratyvą, bet kurios lenkų tautinės mažumos naudai padarytos nuolaidos yra klaidingai interpretuojamos kaip žala lietuvių kultūrai ir kalbai.

Rekomendacijos:

- **Būtina pakeisti lenkų tautinės mažumos įvaizdį, kuris dažnai suvokiamas per „penktosios kolonos“ prizmę**, skatinant plėsti žinias apie šios tautinės mažumos atstovų nuopelnus Lietuvai tarptautinėje arenoje.

- **Rusijos stiprėjimas rytinėje NATO ir ES pasienio dalyje yra neišvengiamas**. Todėl būtina siekti sąjungininkų buvimą Vilniaus krašte, ypatingą dėmesį skiriant Lenkijos kariuomenės dislokavimui, – tai teigiamai paveiktų tiek pasitikėjimą valstybe, tiek vietos gyventojų santykius su kariais (ypač esant karinei agresijai).

- **NATO sąjungininkų kariuomenės dislokavimo plėtros procese, ypač lenkų gyvenamose teritorijose**, reiktų atsižvelgti į Lenkijos karių dislokavimą. Tai teigiamai paveiktų pasitikėjimą valstybe.

- **Tautinių mažumų žiniasklaidos stiprinimas ir ryšių tarp Lenkijos ir Lietuvos žurnalistų glaudinimas** galėtų padėti kovoje su Rusijos propaganda.

- **Tautinių mažumų įstatymas ir Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas tik iš dalies sprendžia lenkų bendruomenės problemas**. Būtina imtis veiksmų dvišalių santykių lygmeniu ir tęsti derbybas dėl lenkų reikalavimų Lietuvoje įgyvendinimo.

- **Būtina atsisakyti lietuviško vienpusės naudos diskurso, kuris trukdo lenkų tautinės mažumos reikalavimų įgyvendinimui, ir pereiti prie abipusiškai naudingo bendradarbiavimo (*win-win*) naratyvo**. Tautinių mažumų reikalavimų sprendimas stiprina valstybės atsparumą ir saugumą bei gerina gyventojų gyvenimo kokybę.

- **Trūksta dialogo kanalų pilietinės visuomenės lygmeniu**. Būtina tokius kanalus sukurti.

- **Ukrainos pralaimėjimas kare sukels tolesnius pokyčius regione** – galimi scenarijai, kad kai kurios Europos šalys ar JAV, siekdamos susitarimo su Rusija, galėtų nusileisti Maskvos reikalavimams, taip pat ir Baltijos šalių sąskaita. Būtina pasiruošti šiam scenarijui stiprinant tautinių mažumų ryšius su valstybe, kurioje jos gyvena, ir su Lenkija.

III. Lenkiška žiniasklaida Lietuvoje dezinformacijos laikotarpiu

- **Sovietų okupacijos laikotarpiu (1944–1991) lenkų inteligentijos branduolį Lietuvoje sudarė žurnalistai.** Lenkiškumas Lietuvoje išliko dėl lenkiškos švietimo sistemos, Bažnyčios (religijos atžvilgiu lenkai yra viena tiškesniausia tautinė grupė Lietuvoje) ir lenkų žiniasklaidos.

- **Lenkiškas žiniasklaidos priemonės Lietuvoje** skirstomės į: valstybines – įregistruotas Lenkijoje (TVP Vilno) ir Lietuvoje (LRT lenkų redakcija), privačias (radijas „Znad Wili“, žurnalas „Znad Wili“, „Kurier Wileński“, Wilnoteka.lt), partines, įgyvendinančias LLRA-KŠS darbotvarkę (L24.lt, „Tygodnik Wileńszczyzny“) bei iš apačios kylančias iniciatyvas (tinklaidės, YouTube kanalai).

- **Lenkiškos žiniasklaidos socialinė atsakomybė Lietuvoje** yra itin svarbi dezinformacijos laikais.

- **Lietuvos lenkų mažumos tema** nėra populiari Lenkijos žiniasklaidoje. Ji dažniausiai išryškėja, iškilus temoms, susijusioms su kova dėl kalbos teisių.

- **Lietuvos žiniasklaidoje lenkų mažumos vaizdavimas dažnai įgyja menkinamąjį atspalvį** ir yra matomas kaip neatsiejamas nuo Europos Parlamento nario ir LLRA-KŠS partijos lyderio Waldemaro Tomaszewskio konteksto.

- **Lenkų redakcijų steigimas Lietuvos žiniasklaidos priemonėse** (Delfi.pl, LRT radijo ir žinių portalo lenkų redakcija) yra bandymas užkirsti kelią Rusijos dezinformacijai.

- **TVP Vilno** yra jauniausia lenkų žiniasklaidos priemonė Lietuvoje. Ji įkurta 2019 metais, reaguojant į Rusijos dezinformacijos plitimą, ir yra finansuojama Lenkijos.

- **Lenkų mažumos naudojimasis rusakalbėmis žiniasklaidos priemonėmis** yra gyvenimo Sovietų Sąjungoje, klaidingos Lietuvos etninės politikos ir prieigos prie lenkų kalbos televizijos trūkumo 1991–2019 metais pasekmė.

- **Lietuvos lenkai yra sąmoningi lenkakalbės Lietuvos žiniasklaidos vartotojai.** Tą patvirtina faktas, jog lenkiška tapatybė Lietuvoje išliko

iki šių dienų. Visgi tuo pačiu metu jie stebi lengvai pasiekiamą rusakalbę žiniasklaidą.

- **Lenkiškos žiniasklaidos vartotojai Lietuvoje yra daugiakalbiai**, o tai sunkina bandymus pritraukti jų dėmesį ir galimybes užgožti rusų propagandinės informacijos srautą.

- **Trūksta ilgalaikės lenkakalbės žiniasklaidos Lietuvoje vystymo vizijos**, kuri šiuo metu vykstančio informacinio karo kontekste yra itin svarbi. Žiniasklaida – tai ne tik turinio kūrimas; jos tikslas turi būti sąmoningo vartotojo ugdymas, atsižvelgiant į jų tapatybės diktuojamus poreikius.

- **Lietuvos valstybė tautinės mažumas meta į vieną „maišą“ su rusakalbiais**. Klaidinga daryti prielaidą, kad visos tautinės mažumos moka rusų kalbą ir kad informacinio pobūdžio turinys turi būti kuriamas būtent šia kalba. Tokio požiūrio rezultatu tampa, pavyzdžiui, finansinė parama rusakalbėms redakcijoms. Tokiu būdu gilėja sovietų laikais įgytas lenkų mažumos įprotis naudotis rusakalbe žiniasklaida.

- **Pirminė Lietuvos lenkakalbės žiniasklaidos auditorija yra lenkiškoji mažuma**. Tačiau šie informaciniai kanalai taip pat pasiekia lenkų bendruomenes pasaulyje ir vartotojus Lenkijoje.

- **Lietuvoje veikiančios lenkakalbės žiniasklaidos pliuralizmas** efektyviai sklaido informacijos burbulų kūrimosi grėsmes.

- **Trūksta profesionalių žurnalistų, kurie mokėtų taisyklingą lenkų kalbą ir būtų pasirengę dirbti be darbo sutarčių**. Lenkai žurnalistai Lietuvoje dažnai paliekami likimo valiai. Jiems trūksta dalykinės paramos, jaučiamas ostrakizmas iš lietuvių žurnalistų pusės. Finansavimo trūkumas, Lietuvos lenkiškos žiniasklaidos susiskaldymas partiniu ir politiniu atžvilgiu – tai pagrindinės problemos, tiesiogiai veikiančios šių žiniasklaidos priemonių kokybę. Lenkų mažumos netenkina nuo sovietų laikų veikiančios žiniasklaidos priemonės dėl jų kokybės (tiek vizualine, tiek turinio prasme). Tam tikri pokyčiai pastebimi nuo tada, kai atsirado TVP Wilno ir LRT lenkų redakcija.

- **Rusų internetas siūlo plačią prieigą prie nemokamų išteklių**, įskaitant naujausias užsienio filmų produkcijas. Lenkiški ištekliai (pvz., VOD) yra suvaržyti autorių teisių ir teritorinių apribojimų. Todėl Lietuvos lenkai naudojami plačiai prieinama ir neribojama rusakalbės žiniasklaidos pasiūla, o ne mokamomis pasaulinėmis transliavimo platformomis („Netflix“, „Amazon Prime“ ir kt.). Tai dar labiau didina jų priklausomybę nuo rusų kalba skleidžiamo naratyvo ir atveria kelią rusiškos dezinformacijos poveikiui.

Rekomendacijos:

- **Lenkų mažumos žiniasklaidos vystymas gali teigiamai paveikti pasitikėjimą tiek valstybe, kurioje jie gyvena, tiek istorine tėvyne, prisidėti prie visuomenės švietimo ir socialinio atsparumo kūrimo, padėti kovoti su dezinformacija ir, galimai, sustiprinti regiono mentalitetą.**

- **Mažumų žiniasklaida kaip tapatybę stiprinanti žiniasklaida** – tai valstybės strateginė sritis. Būtina parengti Lietuvos lenkiškosios žiniasklaidos poreikių analizę ir ilgalaikę vystymo strategiją.

- **Rusų tinklaraštininkai yra rimta grėsmė šių dienų dezinformacijos laikais.** Būtina kaip atsvarą skatinti Lenkijos tinklaraštininkų turinį arba kviesti Lietuvos lenkų jaunimą kurti savo informacinius kanalus, skelbti turinį internete.

- **Lenkakalbės žiniasklaidos plėtra** gali padidinti lenkų mažumos žiniasklaidos galimybes konkuruoti su *meinstrymine* žiniasklaida bei propagandiniais naratyvais.

- **Lietuvos lenkiškoji žiniasklaida turi būti Lietuvos lenkų balsas.** Lenkų bendruomenė turi tapatintis su šia žiniasklaida. Medijų skelbiamos žinutės, viena vertus, turėtų palaikyti ir prisidėti prie pilietinės Lietuvos lenkų tapatybės formavimo, kita vertus – atspindėti tikrąjį Lietuvos lenkų mažumos padėties vaizdą, kurį norima perteikti išoriniam informacijos vartotojui.

- **Būtina ugdyti tinkamus lenkų mažumos įpročius,** kaip veikti lenkakalbėje žiniasklaidos erdvėje ir naudotis lenkiškąja infosfera.

- **Būtina skatinti lenkų tinklaraštininkų ir interneto kūrėjų turinį,** kad būtų pasiekta jaunoji Lietuvos lenkų auditorija. Būtina kurti turinį, orientuotą į jaunimą, arba sukurti įrankius, padedančius kurti jaunimui skirtą turinį.

- **Mažumų žiniasklaida turi atlikti nuomonės formuotojo vaidmenį** ir padėti jaunesnėms kartoms atsakyti į klausimus dėl tapatybės bei saviidentifikacijos.

- **Lietuvos lenkų mažumos žiniasklaida turi būti laikoma strateginiu regiono saugumo klausimu.** Lenkijos valdžia neturi ir toliau jos „mesti“ į bendrą polonijinės veiklos „krūvą“. Tai turi pasikeisti.

- **Balstogės universiteto Vilniaus filialas turėtų apsvarstyti žurnalistikos krypties studijų įvedimą, kad būtų užpildytos žmogiškųjų išteklių spragos.** Būtina apsvarstyti žurnalistams skirtų stipendijų programų steigimą Lenkijos ir Lietuvos aukštosiose mokyklose kaip investiciją į kovą su dezinformacija ir indėlį į regiono saugumą.

- **Lenkų mažumos žiniasklaida ir *meinstryminė* lietuviškoji žiniasklaida turi papildyti viena kitą, o ne konkuruoti tarpusavyje.** Būtina sukurti bendrą veiksmų strategiją.

- **Lenkijos valstybė, finansuojanti lenkakalbę žiniasklaidą Lietuvoje** – priklausomai nuo valdžioje esančios partijos – taiko cenzūrą tam tikroms temoms. Tokio pobūdžio atvejai turi būti kiek įmanoma apriboti.

- **Lokalumas** žiniasklaidos skelbiamose žinutėse tai elementas, pritraukiantis lenkų mažumos dėmesį. Tai turi būti išnaudota kovai su dezinformacija.

- **Būtina apsvarstyti galimybę suteikti nemokamą prieigą prie platformų su turiniu lenkų kalba** (pvz., VOD, Canal+).

IV. Lenkų švietimo Lietuvoje plėtros strategija

- **Lietuvos lenkų mažumos švietimas Lietuvoje išlieka prioritetu.** Švietimo lygis proporcingai veikia gyvenimo kokybę ir saugumą ne tik tarp mažumos, bet ir visame regione.

- **Lenkų švietimo Lietuvoje iššūkiai** – tai pasienio švietimo iššūkiai, būdingi ES šalių paribių regionams (hibridinis karas, migracijos krizė, dezinformacija, etniniai konfliktai ir t. t.).

- **Lenkų mažuma Lietuvoje gali gauti išsilavinimą gimtąja kalba** visuose švietimo lygmenyse (nuo ikimokyklinio ugdymo iki aukštojo švietimo studijų).

- **Lenkų švietimo Lietuvoje plėtros strategija primena „apgultos tvirtovės“ gynybą.** Švietimo tikslas yra išlaikyti esamą situaciją, o tai neišvengiamai veikia šios srities plėtros perspektyvas. Šiandien lenkiškos mokyklos yra patrauklios ir konkurencingos infrastruktūros požiūriu, tačiau, faktinėmis „įsitvirtinimo apkasuose“ aplinkybėmis, ne visus išteklius ir ne visą potencialą gebama tinkamai išnaudoti. Šiuo metu maždaug pusė lenkų šeimų savo vaikus užrašo į lietuviškas mokyklas.

- **Vadovėlių trūkumas, pedagogų stygius ir institucinis lenkų kalbos apribojimas mokymo programoje** yra pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria lenkų švietimas Lietuvoje.

- **Daugiakalbystė** yra švietimo lenkų kalba Lietuvoje privalumas – vidurinės mokyklos absolventas moka keturias kalbas. Be to, Vilniaus krašto išorinė aplinka yra palanki daugiakultūriam ugdymui (neformalusis ugdymas). Tai lemia lenkų mokyklų absolventų konkurencingumą darbo rinkoje.

- **Technologinis progresas išlieka iššūkiu lenkų kalba ugdymą vykdančioms mokykloms Lietuvoje** – lenkiškos mokyklos žinias dažnai perduoda tradiciniu būdu, naudojant kreidą ir lentą.

- **Diskusija dėl lenkų mažumos švietimo ir jo ateities** buvo monopolizuota politikų ir žiniasklaidos. Trūksta diskusijos, kurioje dalyvautų vaikų tėvai.

- **Gebėjimas prisitaikyti** – tai svarbiausia ateities savybė ir kartu vaikų iš lenkų ir mišrių šeimų bruožas. 65 proc. šiuolaikinių vaikų įgis profesijas, kurios šiandien dar neegzistuoja.

- **Savivaldybės yra jungtys tarp Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos ir mokyklos.** Jų užduotis – remti mokyklų vadovus ir mokinius, teikti paramą mokymo įstaigai. Savivaldybių politizacija neigiamai veikia lenkų mažumos švietimo lygį. Mokyklos uždaromos arba Lietuvos savivaldybių sprendimais žeminamas jų statusas (pavyzdžiui, Trakų r.), arba jos instrumentizuojamos LLRA-KŠS rankomis (pavyzdžiui, Šalčininkų r.).

- **Lietuvos lenkakalbių švietimo įstaigų infrastruktūros plėtros procese** svarbų vaidmenį turi ilgalaikės Lenkijos investicijos.

- **Ugdymas lenkų kalba** yra esminis Lietuvos lenkų tapatybės išsaugojimo pagrindas.

- **Lenkų kalba yra neatsiejama Lietuvos lenkų tapatybės dalis.** Vaikai kalba skirtingomis lenkų kalbos atmainomis – namuose, gatvėje ir mokykloje. Tai tema, kelianti daug kontroversijų ir klausimų dėl kalbos prestižo.

- **Balstogės universiteto Vilniaus filialas** yra vienintelė Lenkijos aukštoji mokykla, veikianti už šalies ribų. Tai unikalus reiškinys pasaulyje. Dalis studentų baigė rusiškas mokyklas. Vidurinių mokyklų absolventai, sąmoningai ir savarankiškai rinkdamiesi aukštojo mokslo studijas, pasirinko švietimą lenkų kalba.

- **Šiandieninis Lietuvos lenkų jaunimas gimė ir augo Lietuvai ir Lenkijai įstojus į ES.** Jis turi kitokių lūkesčių ir tikisi švietimo modelio plėtros.

- **Dabartinis lenkų mažumos švietimas** yra kompromisas, susidedantis iš jos turimo kapitalo (inteligentų skaičiaus, švietimo situacijos ir kokybės) ir galimybių daryti įtaką Lenkijos ir Lietuvos valdžiai.

- **Lenkijos literatūros Nobelio premijos laureatas**, kaip ir kitos istorinės Lietuvai nusipelnusios asmenybės, turėtų būti įtrauktos į mokymo programą kaip lenkišką švietimą stiprinantys elementai ir jungtys tarp lenkakalbės bei lietuviakalbės švietimo sistemų.

Rekomendacijos:

- **Lenkų švietimo Lietuvoje depolitizacija** turėtų būti prioritetas mažumos vystymosi ir jos tapatybės stiprinimo kontekste.

- **Turėtų būti imtasi priemonių lenkų kalbai tarp lietuvių populiarizavimui** (kaip kalbos, naudingos versle ir socialiniuose santykiuose).

- **Lietuvoje trūksta lenkų kalbos mokytojų.** Reikėtų apsvastyti stipendijų sistemos pedagogikos studijų studentams įdiegimą ir priemonių naujiems mokytojams skyrimą.

- **Šiuo metu vaikai gyvena naujųjų technologijų, kurios taip pat jiems padeda mokytis, apsuptyje.** Reikėtų išnaudoti Lenkijos rinkoje prieinamas edukacines programas arba sukurti lenkakalbes lietuviškų programų ir taikomųjų programėlių versijas.

- **Lietuvos lenkai, siekdami realizuoti savo interesus, turėtų veikti nepriklausomai nuo kitų mažumų, įskaitant rusų mažumą,** ir sukurti savą švietimo modelį, kuris padėtų stiprinti tautinę ir pilietinę tapatybę. Būtina parengti atskirą lenkiško švietimo Lietuvoje vystymo strategiją (o ne bendrą visoms mažumoms); pavyzdys – Ukrainos ar Vokietijos modelis.

- **Turėtų būti sukurtas vilnietiškas modernaus švietimo modelis.** Ypatingą vaidmenį čia turėtų atlikti universiteto bendradarbiavimas su mokyklomis. Jaunimas turėtų didžiuotis tuo, kad baigė lenkų mokyklą Lietuvoje, ir tai pabrėžti – ypač tie, kas pasiekė sėkmę ir veikia Lietuvos studentiškoje aplinkoje. Tai kuria teigiamą lenkiškos mokyklos įvaizdį Lietuvoje.

- **Minkštųjų įgūdžių ir kritinio mąstymo ugdymas** turėtų būti pagrindinės švietimo užduotys dirbtinio intelekto amžiuje.

- **Reikėtų įdiegti mokymo programas, skirtas mokyti ir rengti mokytojus** naudotis šiuolaikinėmis dirbtinio intelekto technologijomis.

- **Švietimo įstaigose turėtų būti naudojamos šiuolaikinės technologijos** (pavyzdžiui, VR akiniai).

- **Lenkiško švietimo Lietuvoje modelis turėtų pasižymėti adaptacinio modelio bruožais** – gebėti lanksčiai prisitaikyti prie pokyčių.

- **Tautinių mažumų švietimo komisija prie LR švietimo, mokslo ir sporto ministerijos** nevykdo savo funkcijų. Būtina sukurti efektyvų lenkiškų mokyklų apsaugos Lietuvoje mechanizmą.

- **Lenkiškų mokyklų prieinamumas turėtų išlikti prioritetine užduotimi ir provincijoje, silpniau išsivysčiusiuose regionuose.** Mokyklų uždarymo (vadinamojo nerentabilumo sumetimais) socialiniai nuostoliai gali būti labai skaudūs.

- **Lietuvos mokytojai lenkai turėtų būti įtraukiami į šiuo metu Lenkijoje veikiančias mokymo programas,** be to, turėtų būti apsvaistyta galimybė sukurti individualią programą, skirtą lenkų mokytojams Lietuvoje.

- **Būtinai podiplominiai kursai, skirti pedagogų kvalifikacijos kėlimui,** visų pirma, mokytojams ir žurnalistams Vilniaus aukštosiose mokyklose (pavyzdžiui, Balstogės universiteto Vilniaus filiale).

- **Organizacijai „Macierz Szkolna“, koordinuojančiai lenkiškų mokyklų veiklą, reikia didesnių finansinių išteklių.** Šiuos išteklius reikėtų padidinti ir kartu siekti šios institucijos, šiuo metu daugiausia atstovaujančios LLRA-KŜS politinei srovei, depolitizavimo.

V. Misija, vizija ir vertybės. Lenkų bendruomenės Lietuvoje potencialas

- **Lenkijos užsienio reikalų ministras Radosławas Sikorskis 2024 metų pranešime** išreiškė Lenkijos ketinimą atsitraukti nuo rūpybos modelio ir pereiti prie partnerystės su lenkais Rytų šalyse modelio.

- **Vadinamųjų „Kresų“ diskursas** vis dar lemia Lenkijos užsienio politiką lenkų tautinės mažumos Lietuvoje atžvilgiu. Tai turėtų pasikeisti, siekiant modernaus už valstybės ribų gyvenančių tautinių mažumų vertinimo – kaip bendrijos, turinčios ekspertinį ar profesionalų potencialą.

- **Problemos, susijusios su integracija ir identifikacija**, sąlygoja lenkų mažumos mentalinį silpnėjimą. Varšuvoje Lietuvos lenkai ne visai jaučiasi būdami lenkai, o Lietuvoje nėra laikomi lietuviais. Jie kelia klausimus dėl savo kilmės („Kas esame?“). Atsakymų jie ieško, be kita ko, ir rusų propagandinėje žiniasklaidoje.

- **Lenkų tautinė mažuma siekia keisti santykius su Lenkija – nuo pagalbos santykių prie partnerystės.** Lenkija finansuoja lenkų tautinę mažumą, tačiau drauge investuoja ir į Lenkijos interesus (regiono saugumą, tautinės mažumos profesinius įgūdžius ir kt.). Ligšiolinės Lenkijos valstybės investicijos į lenkų tautinę mažumą Lietuvoje ir pasikeitimai švietimo srityje ar bendruomenės veikla tarptautinėje arenoje yra tvirti įrodymai, kad pasirinktas kelias buvo teisingas.

- **XX ir XXI am. Lenkijos kultūra** vis dar yra mažai žinoma lenkų tautinei mažumai Lietuvoje. Investicijos į lenkų kultūros populiarinimą Lietuvoje ir Vilniaus krašto kultūros populiarinimą Lenkijoje turėtų būti išlaikytos.

- **Lenkija – valstybė, daug investuojanti į lietuvių kultūros sklaidą Lenkijoje.** Tačiau „vilnietiški“ renginiai Lenkijoje dažnai vyksta nedalyvaujant Lietuvos lenkų atstovams.

- **Turėtų būti užmegztas bendradarbiavimas su lietuviais** siekiant populiarinti lenkų tautinės mažumos kultūrą Lietuvoje.

- **Lenkų kultūra Lietuvoje** daugiausiai finansuojama iš lenkų fondų. Lietuva prisideda minimaliai.

- **„Vilnietiškas“ kaip regioninės kultūros emancipacija** labiau matomas – vis labiau didžiuojamės savo Vilnijos kilme, tuo, kad esame

„tuteišiai“. 2023–2024 metais įvyko tam tikra kalbos revoliucija, susijusi su Bartoszo Połonskio romano „Robczik“ išleidimu. Pastebime daugiau „vilnietiškos kalbos“ muzikoje ir populiariojoje kultūroje („Black Biceps“, „Jańka z Wilna“, „Will’N’Ska“, Sauliaus Andrukonio standapas „Tuteišis“).

- **„Tuteišio“ samprata („esu čionykštis“)** – tai lenkų tautinės mažumos poreikio pabrėžti savo ryšį su žeme ir autochtoniniu paveldu išraiška. Visgi šis terminas turi ir neigiamą reikšmę – moksliniuose diskursuose jis reiškia „žmogų be tautinės tapatybės“. Politine ir socialine prasme lietuviai „tuteišius“ vertina kaip žmones be tautinės ir etninės savimonės. Toks požiūris yra istoriškai pagrįstas. Tai kelia pavojų, kad bus kvestionuojama lenkų tapatybė, ir yra „sulenkintų lietuvių“ teorijos pagrindas. Todėl „tuteišio“ sąvokos, kuri priimtina kultūriniame diskurse, turėtų būti vengiama politiniame kontekste.

Rekomendacijos:

- **Lenkai Lietuvoje dažnai priversti atlikti paramos ieškančiųjų vaidmenį Lenkijos ir Lietuvos atžvilgiu**, o kartu ir atsiprašo už tai, kad turi pasinaudoti parama. Reikėtų laikytis pragmatiško požiūrio, kuris taptų pagrindu bendrai koncepcijai, skatinančiai lenkų tautinės mažumos vystymąsi Lietuvoje.

- **Lenkų balsų polifonija Lietuvoje kuria pridėtinę vertę**, jei ji neatkartojama žalinguose propagandiniuose naratyvuose. Reikėtų platesnio suvokimo, kad lenkų bendrijoje Lietuvoje egzistuoja cenzūra, kurią LLRA-KŠS aplinka taiko žiniasklaidai, savivaldos darbuotojams ar mokyklų direktoriams, pavyzdžiui, per nevyriausybinių organizacijų veiklą ar stigmatizuojant propagandinės nepriklausomybės apraiškas.

- **Maksimalus lenkų tautinės mažumos Lietuvoje mąstymo ir veiksmų nepriklausomumas** turėtų būti strateginis tikslas tiek Lenkijai, tiek Lietuvai, tiek pačios bendruomenės atstovams.

- **Lietuvos ir Europos fondų naudojimas** bei edukacija šiuo klausimu gali teigiamai paveikti lenkų tautinės mažumos nepriklausomybę nuo vieno finansavimo šaltinio, suteikiant didesnę laisvę ir galimybę veikti tarptautinėje aplinkoje (ne tik Lenkijos ir Lietuvos kontekste).

- **Būtinamas mažumų žmogiškojo kapitalo populiarinimas Lenkijoje ir Lietuvoje bei investicijos į lenkų mažumos atstovus** – jų švietimą, profesinių įgūdžių lavinimą ir kt.

- **Lietuvos lenkų kultūra lieka nežinoma ir dėl to nepatraukli Lenkijos auditorijoms.** Ji teigiamai vertinama tik patriotiniuose sluoksniuose, bet pasireiškia tik folklorinių ansamblių koncertuose. Būtina investuoti į šiuolaikinės vilnietiškos kultūros sklaidą Lenkijoje.

- **Lenkų bendruomenės stiprinimas Lietuvoje yra esminis regiono saugumui ir svarbi investicija Lenkijai.** Kaip pasienio regione, būtina rūpintis visuomenės atsparumu ir maksimaliai objektyvia žiniasklaidos informacija, taip pat su tuo susijusiu švietimu. Tam reikalingos lėšos ir investicijos.

- **Pozityvūs pokyčiai ne tik kultūroje,** istorijoje, politikoje, bet ir, pavyzdžiui, lietuvių informacinių technologijų (IT) sferoje, kur lenkai yra siejami su kompiuterinių žaidimų kūrimu, gali padėti stiprinti lenkų bendruomenės pozicijas Lietuvoje.

- **Būtina kovoti su procesais, kuriais siekiama išstumti lenkų tapatybę emigruojančių ratuose ar tarp jaunimo.** Lenkų tapatybė turėtų tapti asmeniniu prekiniu ženklu ir būti naudojama kaip supergalia bei privalumas kasdieniame tautinės mažumos gyvenime.

- **Pagalba lenkų tautinei mažumai Lietuvoje turėtų vykti bendradarbiaujant su Lietuva.**

VI. Jaunimas turi balsą – Vilniaus kraštas 2050

- **Jaunoji lenkų karta Lietuvoje vertina autentiškumą.** Jie atmeta tradicinį Lietuvos lenko – kataliko ar konservatyvaus žmogaus – vaizdinį. Ieško naujo, talpesnio tapatybės modelio ir jaučia identifikacijos poreikį.

- **Jaunimas nenori apsimetinėti** nei dėl kalbinio, nei dėl politinio korektiškumo. Jie siekia save pozicionuoti, tačiau tai ne visada lengva. Kiekvienas apsimetinėjimas sukelia įtampą, o augimas galimas tik saugioje aplinkoje.

- **Būti lenku Lietuvoje kartais nepatogu** tiek lietuvių kompanijoje Lietuvoje, tiek lenkų kompanijoje Lenkijoje. Ši situacija pamažu keičiasi.

- **Kalbinio taisyklumo, literatūrinės lenkų kalbos vartojimo aukso amžius** jaunimo gretose, yra prieš pat brandos egzaminus. Vėliau kalba kolokvialėja, atsiranda lietuvių, rusų ir anglų kalbų intarpų.

- **Vilnietiškos tapatybės apibrėžimo nebuvimas** ir šios temos neįtraukimas į švietimą silpnina jaunimo tautinę savimonę.

- **Lenkų tautinės tapatybės temos politizavimas** (ginčai medijose dėl pavardžių rašybos, švietimo reformos, dvigubų toponimų ir kt.) dažnai lemia lenkų kilmės asmenų atitolimą nuo lenkiškumo jiems baigus vidurinę mokyklą. Jaunimas trokšta būti savimi, neslegiant visuomenės lūkesčiams ir nevaržant tautiškumo kiautui.

- **Keturių kalbų mokėjimas** (lenkų, lietuvių, rusų ir anglų) yra jaunimo vertinamas privalumas, ypač darbo rinkoje.

- **Lenkai Lietuvoje istoriškai yra linkę būti liberalių pažiūrų.** Veikdami daugiakultūroje aplinkoje jie privalo būti atviri kitoniškumui ir demonstruoti tolerantiškumą. Praktikoje lenkų tautinė mažuma yra atvira kitoms tautinėms mažumoms ir lietuvių tautinei daugumai.

- **Jauni lenkai Lietuvoje yra Lietuvos patriotai.** Lietuva – jų namai, ir jie neišsivaizduoja, kad namais galėtų vadinti Lenkiją. Jie tapatinasi su lietuvių valstybės šventėmis, lietuvių tautines tradicijas jungia su lenkų tradicijomis.

- **Jauni lenkai Lietuvoje nebijo išreikšti savo lenkiškumo.** Tačiau jie ne visada išsivirtinę, nuolat išlieka budrūs, pasiruošę ginti savo tautinę tapatybę, nusiteikę lietuvių ar Lenkijos lenkų, kurie ją kvestionuoja, atakoms.

- **Jauni lenkai Lietuvoje jaučiasi būdami europiečiai**, bet kartu jaučia poreikį identifikuoti tautinę tapatybę.

- **Romanas „Robczik“ – Vilniaus tapatybės revoliucija**, svarbus kultūrinis reiškiny, panašus į Vakarų *brat summer* judėjimą, kuris pasiūtelkė jaunimo kalbą.

- **„Stiprybė įvairume!“**: taip mano naujoji lenkų karta Lietuvoje; ji yra atvira pasaulėžiūros skirtumams savo aplinkoje.

- **Be gyvųjų ryšių su Lenkijos lenkais** – be tiesioginių bendražmogiškųjų santykių – Lietuvos lenkų ryšys su Lenkija gali pradėti silpti.

- **Jaunimas pasisako už mozaikinę tapatybę**, tačiau taip pat yra pažeidžiamas dėl rusiškos propagandos, kuri plačiai prieinama internete.

Rekomendacijos:

- **Jaunesnioji lenkų tautinės mažumos karta (ketvirtoji karta po 1945 metų valstybinių sienų pokyčių), gimusi ES, kitaip (plačiau) negu ankstesnės kartos supranta pilietybę ir savo vaidmenį valstybėje.** Šias žinias reikia nuolat atnaujinti.

- **Reikėtų apsvaistyti galimybę švietimo sistemoje įvesti Vilniaus krašto lenkų kultūros ir vilnietiškos tarmės edukaciją**, kad būtų susistemintos žinios dėl lenkų atsiradimo ir gyvenimo šiose Lietuvos teritorijose ir sustiprintas suvokimas, kad skirtumai gali būti privalumas ir vertybė.

- **Lenkiška tapatybė Lietuvoje gali tapti asmeniniu prekės ženklu** dėka tokių žmonių kaip Ewelina Dobrowolska, Robert Duchnevič ar Dominika Banevič. Lenkai turi realizuoti save įvairiose srityse ir būti vertinami dėl pasiekimų.

- **Egzistuoja poreikis permąstyti / sukurti šiuolaikinių Lietuvos lenkų apibrėžimą**, tačiau būtina vengti etikečių ir išlaikyti balsų polifoniją.

- **Jaunimo ryšiai su Lenkija** silpnėja, juos reikia stiprinti per projektus, įtraukiančius jaunimą iš Lenkijos ir Lietuvos. Tai teigiamai paveiktų žinių apie lenkus Lietuvoje populiarinimą Lenkijos visuomenėje.

- **Būtina išspręsti kartų problemas – vyresniosios kartos neprileidžia jaunimo prie dotacijų.** Vertėtų sukurti dotacijas jaunimui (o ne tik jaunimo organizacijoms). Smulkių dotacijų (apie 500 Eur) vaikams sistema skirta socialiniam ir kultūriniam aktyvumui, susijusiam su lenkų kultūra, istorija ir kalba. Finansavimas skatintų jaunimo aktyvumą ir palaikytų finansavimo šaltinių depolitizavimą.

Introduction

The dynamically changing reality forces us to think about the future of the Polish minority in Lithuania in the context of the modern world. This publication is the result of the proceedings of the conference „Poles in Lithuania in the Light of Contemporary Changes – Opportunities, Challenges, Threats,” which was held on 12–13 November 2024 in Warsaw, Poland. The purpose of the event was to analyze the current condition of the best-organized Polish diasporic community beyond Poland and to initiate a debate on the strategy of future support of Poles in Lithuania by the Republic of Poland. On the 30th anniversary of the Treaty between Lithuania and Poland on Friendly Relations and Good Neighbourly Cooperation (hereinafter the Treaty), the conference provided a forum for debate on the situation of the Polish minority in Lithuania, with a particular focus on the main strategic areas – security, education, media and culture.

The main premise that guided the organizers of the conference was the dynamic geopolitical situation, on which the security of the Polish minority in the broadest sense depends. In recent years, the rights of national minorities have ceased to be seen in the legal and human rights discourse and are moving into the areas of security concerns. Regions compactly inhabited by Poles lie on the Lithuanian-Belarusian border, and thus are particularly vulnerable to both potential diversionary actions by Belarus and hybrid attacks and the influence of Russian disinformation. In addition, the ongoing migration crisis and states of emergency in border regions since 2021 negatively affect the economic situation of these areas. A key element in supporting the resilience of representatives of the Polish minority, both socially and in terms of state security, is minority education in the broadest sense.

The conference was organized by The Jan Olszewski Foundation “Aid to Poles in the East” in cooperation with the Warsaw University Eastern European Studies Centre and the Faculty of International and Political Studies at the University of Lodz. It was attended by academics, journalists, educators, politicians, business representatives, and public opinion leaders, as well as students from Poland and Lithuania.

This publication is a collection of issues raised during the conference, subjected to scientific analysis and transformed into expert recommendations. The issues, in line with the conference, were divided into six key areas, discussed in six chapters, respectively.

The document presents a comprehensive analysis of the situation of the Polish minority in Lithuania, presenting multidimensional challenges and recommendations in key strategic areas. According to the 2021 census, Poles make up 6.52% of Lithuania's population (183,421 people) and remain the country's largest national minority.

The study points out the complexity of the situation of minorities, which stems from the historical baggage of bilateral relations, prejudices and geopolitical conditions. The 1994 Treaty that defines minority rights remains a key document, although its provisions are often interpreted differently by both sides.

The authors of this document identify the following key challenges in policy towards the Polish minority in Lithuania:

- geopolitical: the region, inhabited by Poles, lies on the Lithuanian-Belarusian border, making it vulnerable to diversionary, hybrid actions and disinformation;
- identity: the young generation is looking for a modern model of national identification;
- education: the need to modernize the education system and counteract marginalization;
- media: the need to develop independent, multilingual and appealing minority media;
- participatory: increasing examples of Polish minority representatives – full-fledged citizens of Lithuania – holding prominent positions in Lithuanian politics and public administration.

The document's recommendations are devised for decision-makers in Warsaw and focus on several key areas:

- depoliticizing minority support activities;
- creating a long-term, cross-political development strategy;
- strengthening ties with the Motherland through partnerships;
- investing in education and culture;
- countering disinformation and the influence of Russian propaganda.

One of the positive aspects of social integration in the growing potential of the minority is that its representatives hold key positions in state administration, achieve international successes (including the former

Lithuanian Minister of Justice Ewelina Dobrowolska,¹ current Minister of Internal Affairs Vladislav Kondratovič, Mayor of the Vilnius Region Robert Duchnevič, Olympic sportswoman Dominika Banevič). Similarly important, the young generation is characterized by openness, multilingualism and a European spirit.

The document emphasizes the strategic importance of the Polish minority for the security of the region, stressing that investments in minority development account for the investments in the stability and resilience of the entire borderland region.

The key challenge remains defining a flexible present-day identity which would be appealing to the younger generation while preserving their connection to Polish culture without closing off to local, contemporary sensibilities.

1 Ewelina Dobrowolska served as a Minister of Justice of Lithuania in 2020–2024. Under her leadership, in 2022, the Ministry of Justice of the Republic of Lithuania (RL) initiated the prosecution of Russian war crimes in Ukraine at the International Criminal Court (ICC) in Hague. The proceedings resulted in the issuance of a letter of indictment for the President of the Russian Federation Vladimir Putin and the spokeswoman of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation Maria Belova-Zacharova, among others. In 2024, on behalf of the Republic of Lithuania, Dobrowolska filed an application at the ICC in Hague for the prosecution of the crimes of the Belarusian dictator Alyaksandr Lukashenko.

I. Polish minority in the politics of Poland and Lithuania

- **Poles in Lithuania** are part of the Polish minority in the Republic of Lithuania, i.e., persons holding Lithuanian citizenship who have Polish ancestry or assume Polish nationality, cultivate Polish culture or traditions, and recognize Polish as their mother tongue (Article 13(2) of the Treaty).

- **According to the 2021 census, the Polish minority remained the largest national minority in Lithuania**, accounting for 6.52% of the country's total population (183,421 people).

- **The Treaty between Lithuania and Poland on Friendly Relations and Good Neighbourly Cooperation, signed in Vilnius on 26 April 1994**, remains the only document containing the definition of the Polish minority in Lithuania. It includes a catalog of the rights of the Polish minority in Lithuania and the Lithuanian minority in Poland. Failures in respecting some of the Treaty's provisions as well as different interpretations of the provisions by the Lithuanian side (i.e., of the right to original surnames spelling, the right to bilingual toponyms, the use of the minority language in offices, as well as the restricting of the development of Polish education in Lithuania, etc.) result in conflicts between the Polish minority and Lithuanian authorities. This, in turn, impinges on the relations between Vilnius and Warsaw.

- **Historical animosities, including the interwar dispute over Vilnius or the fear of the Polish occupation of Vilnius**, continue to affect the perception of the Polish minority in Lithuania and block political decisions related to resolving Polish demands at the national level. In the early 1990s, the issue of Zeligowski's "revolt" was a key obstacle to signing the Polish-Lithuanian Treaty. Today, historical prejudices condition, among other things, the reluctance to station Polish troops on Lithuanian soil (as part of the allied presence of NATO troops), even though this would be positively received by representatives of the Polish minority – residents of the Lithuanian-Belarusian borderland. Notably, at the same time, Polish aviation units, among others, have been guarding Lithuanian skies as part of the NATO Air Policing mission since 2004.

- **Jerzy Giedroyc's ULB (Ukraine, Lithuania, Belarus) doctrine** changed the attitude of Lithuanians toward Poland and the Polish minority. It is a platform for mutual understanding in Polish-Lithuanian relations on the grounds of history.

- **The Polish minority is a strategic tool in Polish-Lithuanian relations.** Notably, it is being used instrumentally, especially by nationalist circles in Lithuania.

- **Lithuania lacks a national strategy for the development and integration of national minorities.** National minority issues at the state level are handled by the Department of National Minorities under the Government of the Republic of Lithuania and the Lithuanian Ministry of Culture. In 2024, after a 15-year legal gap, the Lithuanian Parliament passed the Law on National Minorities. Lithuania is a party in the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities, which it ratified without reservations.

- **In practice, the resolution of the issues of Poles in Lithuania depends on the quality of relations between Vilnius and Warsaw.** The concessions for the realization of the demands of Poles in Lithuania in recent years (restoration of the native language at the maturity exam level, legalization of the letter "w" in the spelling of surnames) were made as a result of good relations between Polish and Lithuanian governments, not on the Vilnius-Polish minority line.

- **The Polish minority in Lithuania is regarded as a relic of the USSR and the Fifth Column** rather than being regarded as loyal citizens or emissaries of Poland, the region's most important strategic ally. Lithuanian authorities often regard the Polish minority as potential "autonomists," therefore a tool of Russian influence and disinformation, a hybrid community with an undefined or fluid identity. This leads to ostracism of the Polish minority (especially in the provinces, in regions with low economic development) and lower levels of trust within them towards the state.

- **A long-term and supra-political strategy for the support and development of the Polish minority in Lithuania has not been formulated in Polish policy.** At the same time, regardless of the political option, there is significant Polish financial support for the Polish minority. This is particularly evident in the spheres of media, culture, and education. The financial support has a positive impact on the preservation of identity (the fourth generation of Poles – Lithuanian citizens – has born in the Vilnius Region) and the level of education (investments in education stand out in particular). However, the lack of a strategy and clearly defined goals

causes organizational chaos and problems with subsidy payments. Every change of the government in Poland disorganizes the activities of Polish minority organizations and transfers Polish party disputes to Lithuanian soil. This leads to the lowering of trust towards the Lithuanian Polish minority in Poland and increases concerns over the minority's susceptibility to Russian propaganda, which, in the declarative sphere, guarantees the protection of the rights of national minorities in the Baltic States, among others.

- **There is no long-term and unified strategy for the development of the Polish minority at the minority level – the catalog of key issues has not been formulated.** Polish organizations are decentralised and often at odds with each other, propelling their own disparate causes. This was evident in the case of the adoption of the Law on National Minorities, proceeded in the Lithuanian Parliament by the Minister of Justice Ewelina Dobrowolska of the Freedom Party (Laisvės partija), which was not voted for by the deputies of the Electoral Action of Poles in Lithuania – Christian Families Alliance (AWPL-ZChR).

- **There are two paths for activation and self-organization of the Polish minority in Lithuania in the process of soliciting its interests:** 1) the involvement of Poles in Lithuania in the activity of Lithuanian political circles (Sąjūdis, Social Democrats, Freedom Party and others) and the assumption that the goals of the Polish minority can be achieved only through contacts with Lithuanians, 2) the political involvement within the AWPL-ZChR Party and the social organizations affiliated with the party (primarily the Union of Poles in Lithuania) as well as the belief that only the Polish party can help achieve the goals of the Polish minority. Up to a certain point, the above-mentioned activities took place on two tracks. There was frequent cooperation between representatives of both circles. In 2014, after the annexation of Crimea and ambiguous declarations by the party leader Waldemar Tomaszewski regarding the 2020 elections in Belarus, the paths of both circles diverged. The polarization of Polish circles further deepened in 2022, when the AWPL-ZChR Party failed to unequivocally condemn Russian aggression against Ukraine and began to duplicate Russian propaganda messages in its media.

- **The history of integration of the Polish minority in Lithuania is a success story.** Poles in Lithuania are now visible in the media, science, politics or business, although back in 1989 they were the second least-educated national group in Lithuania, after the Roma. This is the result of Poland's outlays on education at the secondary school level (subsidies for building renovations, investment in educational aids, staff training,

children's foreign trips, etc.) and at the university level (scholarship programs). A tangible result of this is that **Poles from Lithuania are now succeeding in Lithuanian science, politics and culture, as well as representing Lithuania and Poland internationally.**

- **The history of integration of the Polish minority in Lithuania is the history of failure.** Historical prejudice, failure to implement the provisions of the Polish-Lithuanian Treaty on the protection of minority rights, disputes over education and bilingual toponyms, the difficult economic situation of the borderlands, and the lack of access to television in the Polish language led to ostracism and mental disarmament of a part of the Polish community. For three decades, it remained in the "field of fire" of Russian news coverage. This undermines the minority's credibility and furthers a pejorative perception of the entire Polish community in the Lithuanian society.

- **The problems of Poles in Lithuania can and should be resolved in the Lithuanian Parliament.** Positive Polish-Lithuanian relations and declarations at the level of heads of state do not affect the actual change in the situation of the Polish minority. Despite the publicly declared friendship between Presidents Andrzej Duda and Gitanas Nausėda, the introduction of the Polish language (in addition to Russian, Ukrainian, French and English) on Lithuania's presidential website has not been negotiated. Nor did this affect specific policy decisions that take into account the interests of representatives of the Polish minority. Both the Law on the Spelling of Names and the Law on National Minorities were passed as a result of efforts of the former MP and Lithuania's Minister of Justice of Polish nationality Ewelina Dobrowolska.

- **The presence of the Russian minority alongside the Polish minority in Lithuania** and the raising of joint demands related to, among other things, the education of national minorities (especially in light of the ongoing war in Ukraine) complicates the situation of Poles in Lithuania and affects their image in society. This, in turn, affects the attitudes of young Poles in Lithuania, who often choose emigration, assimilation or suppress their Polish identity.

Recommendations:

- **The Polish minority should not be "held hostage" in the Polish-Lithuanian power relations.** Its potential should be recognized, de-

veloped and popularized. It should be regarded as a partner for cooperation by both Poland and Lithuania.

- **Lithuania should develop a policy strategy** for supporting and integrating regions compactly inhabited by the Polish minority.

- **Poland should develop a well-considered, long-term, cross-political strategy** regarding the support for the Polish minority, which takes into account both the needs of Poles in Lithuania and Poland's strategic interests in the region. A register of priorities in Polish issues in Lithuania should be created and disseminated.

- **The Polish minority should develop its own strategy for long-term action.** The potential of its own intelligentsia – including those residing abroad – should be consolidated, and **an analytical center/think tank** should be established to analyze the current situation of Poles in Lithuania.

- **Jerzy Giedroyc's ULB concept** is the key to understanding not only Polish-Lithuanian, but also Polish-Belarusian or Polish-Ukrainian history. It should be developed and popularized in Lithuanian society.

- **The normalization of Polish-German relations on historical grounds** can serve as an example of good practice for settling the historical past on the Vilnius-Warsaw line.

- **The war in Ukraine** should influence the reformatting of Lithuania's strategic thinking and greater empowerment of the Polish minority in Lithuania. It should start with symbolic issues, such as the introduction of Polish-language versions of state institutions' websites, including the Parliament and Lithuania's President, or in the service sphere, including the ATMs.

- **It is imperative to restore the Polish-Lithuanian government meetings.** Polish politicians should, in addition to visiting the localities inhabited by Poles, visit other parts of Lithuania and lobby for the minorities there.

- **Lithuanian politicians should be invited by the Polish side to official trips alongside Poland's borders** to present how national minorities function in the borderlands and how their rights are respected.

- **The Polish Embassy in Vilnius should remain a place of dialogue between Poland** and all groups of the Polish community in Lithuania, not limited to the AWPL-ZChR Party and its affiliates.

- **The achievements of the Polish minority in the international arena** directly affect the level of security of the country. They should be popularized.

II. Geopolitical aspects of the security of Poles in Lithuania

- **Present-day Vilnius Region** is the area consisting of parts of the former Vilnius and Novgorod provinces. After World War II, these provinces were divided between the Lithuanian Soviet Socialist Republic (LSRR) and the Belarusian Soviet Socialist Republic (BSSR). After 1991, the territory of the LSRR became part of the Republic of Lithuania (RL). The area does not border Poland. Vilnius Region borders Belarus and is compactly inhabited by people declaring Polish nationality.

- **The peculiarities of the Lithuanian-Belarusian border areas** determine the challenges faced by Poles in Lithuania: the economic crisis and high levels of unemployment in the provinces, the lack of means of communication, the migration crisis, the exposure to Russian and Belarusian disinformation, a threat of hybrid attacks, military and nuclear threats (Ostrovets Nuclear Power Plant, nuclear weapons on Belarusian territory). This affects the minorities' quality of life and the resilience of the state – the eastern flank of NATO, the Schengen area and the European Union.

- **The presence of German troops** in the Lithuanian-Belarusian border region, as part of the expansion of the allied presence of NATO troops, could deepen the level of distrust in the state. At the same time, the support of the Polish police in July 2021 in Rūdninkai (Šalčininkai region) at the beginning of the migration crisis was received positively by residents.

- **The situation in the region has not been this tense since the collapse of the USSR and the Balkan wars.** Overlapping geopolitical cataclysms (the COVID-19 pandemic, the migration crisis, the war in Ukraine) are dramatically changing perceptions of the protection of national minority rights. The protection of national minority rights in bilateral relations is instrumentalized and the securitization of national minorities is ongoing.

- **Lithuania's security depends in direct proportion on the Polish minority's sense of trust in the state.** Tough ethnic policies and the ostentatious exclusion of the Polish language from the public space

(institutional websites, ATMs, tourist information, etc.), while introducing the Ukrainian language, negatively affect the relations between the Lithuanian authorities and the Polish minority.

- **The Polish minority is of strategic importance** to Lithuania because of the location of areas they populate and the effectiveness of potential crisis management at the level of local government and civil society.

- **The demands raised by successive generations of the Polish minority in Lithuania were articulated in the 1994 Polish-Lithuanian Treaty.** Nothing has changed in this regard. At the top of the Polish minority's needs are the spelling of surnames, bilingual toponyms, education in the minority language, and the use of the native language in administration in localities compactly inhabited by Poles.

- **Protection of the Polish minority remains the responsibility of Lithuania** as the state on whose territory the minority resides.

- **The media impose an agenda and a narrative** related to the perception of the Polish minority in a way that unresolved Polish issues become elements of Russian, Belarusian and Chinese propaganda. From the Kremlin's point of view, Poles in Lithuania can be a potential factor in political destabilization.

- **Russia used propaganda and disinformation** in the era of the so-called reset to influence in political circles in Poland and Lithuania and the takeover of key infrastructure. Today, these propaganda activities have intensified.

- **The Law on National Minorities**, although solving the problems of the Polish community to a limited extent, institutionalizes its presence on the territory of the Lithuanian state as a "national minority," giving it the "statutory status."

- **The Law on the Spelling of Surnames** allows some representatives of the Polish minority to use their ancestral surname, which was deformed as a result of historical events (by the Soviet transcription after World War II, and then by the Lithuanian transcription in 1992).

- **Protection of national minorities** was one of the conditions for Lithuania's accession to the EU. Currently, there are no effective instruments of EU pressure to implement this protection.

- **The Framework Convention for the Protection of National Minorities** has been ratified by Lithuania without reservations. Nevertheless, its implementation at the national level presents many challenges (especially in the context of educational reforms, public use of the minority language, etc.).

- **The 1992 Law on Lithuanian Citizenship** was an expression of an inclusive approach to national minorities. As a result, representatives of the Polish minority, although an indigenous population, had the opportunity to become recognised as Lithuanian citizens.

- **Language policy** remains the biggest problem in Polish-Lithuanian relations. A 0:1 tendency persists, according to which any concessions to the Polish minority are misinterpreted through the prism of a loss to Lithuanian culture and language.

Recommendations:

- **The trend of perceiving the Polish minority through the prism of the Fifth Column should be reversed** by popularizing knowledge about the achievements of representatives of the Polish minority for Lithuania in the international arena.

- **The prospect of Russia strengthening on the eastern flank of NATO and the EU is certain.** Therefore, it is necessary to solicit an allied presence in the Vilnius Region, with particular emphasis on the presence of Polish troops, which would positively affect both the growth of trust in the state and the attitude (in the event of military aggression) of the local population towards the troops.

- **The processes of expanding the allied presence of NATO troops in regions inhabited by Poles** should take into account the presence of troops from Poland. This will have a positive effect on increasing confidence in the state.

- **Strengthening minority media and enhancing media contacts between the journalist communities in Poland and Lithuania** can have a positive impact on countering Russian propaganda.

- **The Law on National Minorities and the Law on the Spelling of Surnames** solve the problems of the Polish community only to a limited extent. It is necessary to take action at the level of bilateral relations and to continue negotiations for the implementation of Polish demands in Lithuania.

- **Efforts should be made to level the Lithuanian 0:1 discourse to implement the demands of the Polish minority in favor of a win-win narrative.** Accommodating the demands of the Polish minority means strengthening the resilience and security of the state as well as improving the quality of life of the whole population.

- **There is a lack of channels for dialogue at the level of civil society.** Such channels should be created.

- **The defeat of Ukraine will cause far-reaching transformations in the region** – scenarios in which some European countries or the US with the Russian Federation will make concessions, including at the expense of the Baltic States, are likely. It is necessary to prepare for this by strengthening the ties of minorities with their country of residence and with the Motherland.

III. Polish media in Lithuania in the era of disinformation

• **Journalists** formed the core of the Polish intelligentsia in Lithuania during the Soviet occupation (1944–1991). Polishness in Lithuania was preserved through access to Polish education, the Church (the Polish minority is the most homogeneous in terms of religion in Lithuania) and the Polish media.

• **We divide the Polish media in Lithuania into:** state-registered media – registered in Poland (TVP Wilno) and in Lithuania (Polish editorial office in the Lithuanian National Radio and Television (LRT)), private media (Radio “Znad Wilii”, quarterly journal “Znad Wilii”, “Kurier Wileński”, Wilnoteka.lt), party media – implementing the agenda of AWPL-ZChR (L24.lt, “Tygodnik Wileńszczyzny”), grassroots initiatives (blogs, YouTube channels).

• **The social responsibility of the Polish media in Lithuania** is of particular importance in the age of disinformation.

• **The subject of the Polish minority in Lithuania** is not a popular topic in the media space in Poland. It mainly appears when topics related to the struggle for language rights are raised.

• **The Polish minority in the Lithuanian media often appears in a pejorative context** and is viewed through the prism of the member of the European Parliament (MEP) and the leader of the AWPL-ZChR Party Waldemar Tomaszewski.

• **The creation of Polish editorial offices in Lithuanian media** is an attempt to counter Russian disinformation (Polish editorial office in the Lithuanian National Radio and Television (LRT), Delfi.pl).

• **TVP Wilno** is the newest Polish media outlet in Lithuania. It was established in 2019 in response to the spread of Russian disinformation. It is funded by Poland.

• **The use of Russian-language media by the Polish minority is the aftermath** of the period of the Soviet occupation, Lithuania’s misguided ethnic policy, and the lack of access to Polish-language television between 1991 and 2019.

- **Poles in Lithuania are conscious consumers of the Polish-language media in the country.** This is evidenced by the fact that Polishness in Lithuania survives to this day. However, in parallel, Poles in Lithuania use the easily accessible Russian-language media.

- **The recipients of Polish media in Lithuania are multilingual,** making it difficult to vie for their attention and limiting their ability to break through the Russian propaganda message.

- **There is no long-term vision for the development of the Polish-language media in Lithuania,** and it is particularly important now from the point of view of the information war. The media are not just content creators – their goal should be to nurture an informed audience with their identity needs in mind.

- **The Lithuanian state “lumps” all national minorities “into the bag” of Russian speakers.** It is wrong to assume that all national minorities understand the Russian language and that information messages aimed at national minorities should be created in that language. The result of these actions is, for example, subsidizing Russian-language editorial offices. In this way, the habit of using Russian-language media by the Polish minority, acquired in Soviet times, is further aggravated.

- **The main audience of Polish media in Lithuania is the Polish minority.** However, the content also reaches Polish communities around the world and audiences in Poland.

- **The pluralism of the Polish-language media in Lithuania** effectively counteracts the threat of creating information bubbles.

- **There is a shortage of educated journalistic staff who speak Polish correctly and are willing to work without employment contracts. Polish journalists in Lithuania are left to fend for themselves.** There is a lack of substantive support, and ostracism from Lithuanian journalists is felt. The problems of underfunding, partisanship or politicization of Polish media in Lithuania are crucial and directly affect the quality of these media. The Polish minority does not feel pride in the quality (visual and content) of the media it has had continuously since Soviet times. Some changes can be seen since the establishment of TVP Wilno and the Polish editorial office of LRT.

- **The Russian Internet offers wide access to free resources,** including the latest foreign film productions. Polish resources (e.g., VOD) are subject to copyright and territorial restrictions. This causes Poles in Lithuania to use widely available and unrestricted Russian-language of-

ferings, instead of, for example, paid global streaming platforms (Netflix, Amazon Prime and others). This further deepens their dependence on Russian-language broadcasts and exposes them to Russian disinformation.

Recommendations:

- **The development of the Polish minority media can positively influence the level of trust in the state of residence and the Motherland, educate the public and build social resilience** while counteracting disinformation and potentially strengthening the region's mentality.

- **Minority media as identity media is a strategic area of the state.** It is necessary to develop an analysis of minority needs and a long-term strategy for the development of Polish media in Lithuania.

- **Russian bloggers are a significant threat in the age of disinformation.** Polish bloggers should be promoted or young people should be encouraged to create their own news channels or their own content on the Internet.

- **The broad coverage of the Polish-language media** may increase the chances of the Polish minority media competing with mainstream media and propaganda messages.

- **Polish media in Lithuania should be the voice of Poles in Lithuania.** This community must identify with these media. The media message should, on the one hand, support and co-create **the civic identity of Poles in Lithuania**, and on the other hand, reflect the real image of the Polish minority in Lithuania that they wish to convey to the external audience.

- **The correction of operational habits of the Polish minority should be implemented** in terms of functioning in the Polish-language media space and using the Polish infosphere.

- **Polish bloggers and online creators should be promoted** to reach a young audience. It is necessary to create content aimed at young people or to develop tools for the young people to produce content themselves.

- **Minority media should play an opinion-making role** and provide younger generations with answers in regard to identity and self-identification.

- **The media of the Polish minority in Lithuania should be treated as a strategic area for the security of the region.** They cannot continue to be "lumped" by the Polish authorities into the so-called "sack" of Polish activities. This should change.

- **The Vilnius branch of the University of Bialystok should consider launching a journalism major to fill staff shortages.** The launch of scholarship programs for journalists at Polish and Lithuanian universities should be considered as an investment in countering disinformation and contributing to the security of the region.

- **Polish minority media and Lithuanian mainstream media should complement each other, not compete.** A common strategy of action should be developed.

- **The Polish state subsidizing Polish-language media in Lithuania** – depending on the political option in power – imposes censorship on certain topics. Such situations should be kept to a minimum.

- **Locality in media coverage** is an element that engages the interest of the Polish minority. This asset should be used to counteract misinformation.

- **Allowing free access to platforms with resources in Polish (e.g., VOD, Canal+) should be considered.**

IV. Strategies for the development of Polish education in Lithuania

- **Education of the Polish minority in Lithuania remains a priority.** The quality of education has a directly proportional impact on the quality of life and the security of not just the minority, but the entire region.

- **The challenges of Polish education in Lithuania are those of borderland education**, characteristic of the EU's neighboring regions (facing hybrid war, migration crisis, disinformation, nationality-based conflicts, etc.).

- **The Polish minority in Lithuania can receive education in their native language** at all levels (from kindergarten to higher education).

- **The strategy for the development of Polish education in Lithuania is the defense of a “besieged fortress.”** The goal of education is to maintain the current status quo, which negatively affects development prospects in this area. Currently, Polish schools are appealing and competitive from the point of view of infrastructure, but in the reality of “entrenching themselves in positions,” they are not able to use all their resources and potential. Currently, about a half of Polish families send their children to Lithuanian schools.

- **The lack of textbooks, understaffing and institutional restrictions on the presence of the Polish language in the curriculum** are the main problems challenging Polish education in Lithuania.

- **Multilingualism** is an asset of Polish-language education in Lithuania – high numbers of school graduates know four languages. In addition, the external environment of the Vilnius Region is conducive to cultivating multiculturalism (extracurricular teaching). This determines the competitiveness of Polish school graduates in the labor market.

- **Technological advances remain a challenge for Polish-language education in Lithuania** – Polish schools often impart knowledge in the traditional way, with chalk and blackboard.

- **The debate on the shape and future of Polish minority education** has been monopolized by politicians and the media. Among parents, such a debate is lacking.

- **Adaptability** is a key skill of the future, and a characteristic trait of children from Polish or mixed families. As many as 65% of today's children will pursue occupations that do not yet exist today.

- **Local governments are the link between the Ministry of Education and schools.** Their task is to support school principals and students. The politicization of local governments negatively affects the level of education of the Polish minority. Schools are closed or degraded by Lithuanian local governments (e.g., in the Trakai Region) or instrumentalized by the AWPL-ZChR (in the Šalčininkai Region).

- **In the process of developing the infrastructure** of Polish-language educational institutions in Lithuania, long-standing Polish investments are important.

- **Polish language education** is the foundation for preserving the Polish identity in Lithuania.

- **The Polish language is an integral part of the identity of Poles in Lithuania.** Children speak different variations of Polish – at home, on the street and at school. At the same time, it is a subject that raises many controversies and questions about the prestige of the language.

- **The Vilnius Branch of the University of Białystok** is the only Polish university operating outside the country. It is a unique example in the whole world. Some of its students have graduated from Russian schools. It would benefit the Polish community if high school graduates, while choosing consciously and independently to pursue higher education, opted for education in Polish.

- **Present-day Polish youth in Lithuania were born and raised under the conditions of the European Union.** They have different expectations and expect the educational model to evolve.

- **The current state of the Polish minority's education** is a compilation of its assets (intelligence, wealth) and the ability to influence the Polish and Lithuanian authorities.

- **Polish Nobel laureates**, like other historical figures of merit to Lithuania, should be included in the curriculum as elements that strengthen Polish education and liaisons between the Polish and Lithuanian education systems.

Recommendations:

- **The depoliticization of Polish education in Lithuania** should be a priority in the context of minority development and strengthening its identity.

- **Efforts should be made to popularize the language Polish among Lithuanians** (as socially attractive and a business language).

- **There is a shortage of Polish language teachers in Lithuania.** Consideration should be given to introducing a scholarship system for students majoring in pedagogy and subsidies for new teachers.

- **Nowadays, children function in an environment of state-of-the-art technologies and they also learn while using the technology.** Educational programs available on the Polish market or Polish-language versions of Lithuanian programs available via technologies should be widely used and relevant technological applications should be created.

- **Poles in Lithuania, in the process of soliciting their own interests, should act independently of other minorities, including the Russian minority,** and develop their own path of soliciting an educational model conducive to strengthening national and civic identity. An individual strategy should be prepared for the development of Polish (rather than the overall minority) education in Lithuania (following the Ukrainian or German model).

- **The Vilnius Region model of modern education should be created.** Cooperation between the university and schools should play a special role here. Young people should be proud and should emphasize the fact that they graduated from a Polish school in Lithuania rather than concealing it. This is especially vital in the circles of those who are successful and function in the student community in Lithuania, as it builds a positive image of the Polish school in Lithuania.

- **Developing soft skills and critical thinking** should be a key task of education in the age of artificial intelligence (AI).

- **Training programs should be implemented to educate and prepare teachers** to use modern artificial intelligence (AI) technologies.

- **The use of modern technology** (e.g., VR glasses) in educational institutions should be considered and implemented.

- **The model of Polish education in Lithuania** should have the characteristics of an adaptive model – flexible iteration.

- **The Commission for Education of National Minorities at the Ministry of Education** is not fulfilling its functions. An effective mechanism must be created to protect Polish schools in Lithuania.

- **The accessibility of Polish schools in provinces and less developed regions** should remain of paramount importance. The social costs of school closures due to the so-called unprofitability can be very high.

- **Polish teachers from Lithuania** should be included in the educational programs that currently operate in Poland and consideration **should be given** to creating an individual program aimed at teachers in Lithuania.

- **Postgraduate courses are needed to improve the qualifications of teaching staff**, especially for teachers and journalists in universities in Vilnius (e.g., the Białystok University Branch).

- **The Polish School Council in Lithuania (Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie “Macierz Szkolna”)**, an organization that coordinates the activities of Polish schools, needs more financial resources. These outlays need to be increased and, at the same time, efforts should be made to depoliticize this organization, which currently represents mainly the AWPL-ZChR political wing.

V. Mission, vision and value – the potential of the Polish community in Lithuania

- **In 2024, Poland's Foreign Minister Radoslaw Sikorski** articulated **in an exposé** Poland's intention to move away from a welfare model towards a partnership model in regard to Poles in the East.

- **The borderland discourse** still determines the direction of Poland's foreign policy toward the Polish minority in Lithuania. This should be changed in favor of a modern perception of the minority outside the state – as a potential for expertise, professionalism, etc.

- **The lack of acceptance and problems with national identification** lead to a mental weakening of the Polish minority. Poles from Lithuania in Warsaw do not feel fully Polish, and in Lithuania they are not treated as Lithuanians. They actively consider the questions of identity and belonging – the “who am I?” Among other sources, they look for answers in Russian propaganda messages.

- **The Polish minority in Lithuania seeks a change in the status – from aid to partnership – in the relations with Poles in the Motherland.** Poland supports the Polish minority financially, but, at the same time, invests in Polish interests (the security of the region, professional skills of the minority, etc.). The Polish state's investments to date in the Polish minority in Lithuania and the changes that have taken place at the level of the community's education or its activity in the international arena are proof that the direction was right.

- **The culture of the 20th and 21st centuries** still remains little known to the Polish minority in Lithuania. Investments in popularizing Polish culture in Lithuania and the Vilnius culture in Poland should be maintained.

- **Poland is a country that actively invests in promoting Lithuanian culture.** Meanwhile, the Vilnius Region-specific Polish cultural festivals are often held in Poland without the participation of representatives of Poles from Lithuania.

- **Cooperation should be established with Lithuanians** to popularize the culture of the Polish minority in Lithuania.

- **Funding for Polish culture in Lithuania** is mainly provided by Polish funds. Lithuania's contribution is minimal.

- **The emancipation of "Vilniusness" as a regional culture** is becoming more and more visible – representatives of minorities are becoming increasingly proud of "being Vilnians (from Vilnius)" or "being local" (*tutejszy*) in the cultural sense. In 2023–2024, a linguistic revolution took place, associated, among other things, with the publication of Bartosz Polonski's novel *Robczik*. The development of the "Vilnius" language in music or popular culture is notable (e.g., the artists Black Biceps, Jańka from Vilnius, Wilenska, Saulius Andrukonis' stand-up "Tutejszy").

- **The concept of "localness" (*tutejszość*) – in the sense of "coming from here"** – is an emanation of the Polish minority's need to emphasize its attachment to the land and to its autochthonous heritage. At the same time, it is important to note the negative dimension of this term, which in scholarly discourse means "a person without national consciousness." Politically and socially, Lithuanians in the "local" (*tutejszy*) see people without national and ethnic consciousness. This approach is historically conditioned. It carries the danger of undermining Polish identity and provides arguments for the theory of "polonized Lithuanians," hence the phrase "local" (*tutejszy*), acceptable in cultural discourse, should be avoided at the political level.

Recommendations:

- **Poles in Lithuania often act as supplicants of Poland and Lithuania** and at the same time apologize for having to make use of one kind of assistance or another. A pragmatic approach should be adopted, which would be facilitated by developing a common concept for supporting the development of the Polish minority in Lithuania.

- **The polyphony of voices of Poles in Lithuania** is the added value, as long as it does not reproduce harmful propaganda narratives. One should be aware of the prevailing censorship in the environment of Poles in Lithuania imposed by the AWPL-ZChR circles in the media, among local government employees or school principals through involvement in monitoring the situation of, for example, NGOs and ostracizing the manifestations of independence.

- **Maximum independence of the Polish minority in Lithuania** in thought and action should be a strategic goal of Poland, Lithuania and representatives of this community.

- **The use of Lithuanian and European funds**, as well as education in this area, can positively influence the independence of the Polish minority from single-source funding, ensure greater freedom or a broader functioning in the international (not solely Polish-Lithuanian) environment.

- **Human capital and investment in representatives of the Polish minority should be developed in Poland and Lithuania.**

- **The culture of Poles from Lithuania remains unknown and thus unattractive to Polish audiences.** It is positively received only in patriotic circles in the form of concerts of folk bands. It is necessary to invest in the promotion of contemporary Vilnius culture in Poland.

- **Strengthening the Polish community in Lithuania is crucial to the security of the region** and represents an important investment by Poland. In a frontline region, it is crucial to ensure public resilience and objective media coverage, as well as related education. Resources are needed for all this.

- **Positive agendas in culture**, history, politics, but also, for example, in Lithuanian IT circles, where Poles are associated as computer game developers, have the potential to strengthen the position of the Polish community in Lithuania.

- **The processes of displacement of Polish identity in the émigré or youth communities should be countered.** Polish identity should become part of a personal brand and be used as a “superpower,” an asset in the everyday life of minorities.

- **Activities to support the Polish minority in Lithuania should be carried out in cooperation with Lithuania.**

VI. Youth have a voice – Vilnius Region 2050

- **The young generation of Poles in Lithuania values authenticity.** It rejects the emblem of a Pole from Lithuania – Catholic and conservative. It seeks a new, more capacious model of identity and at the same time feels the need to identify itself.

- **Young people reject the need to pretend** to be either linguistically or politically correct. They have ambitions to position themselves, but this does not always come easily. Any type of ‘pretending’ is a tension, and (personal) growth is only possible in a safe environment.

- **Being a Pole in Lithuania sometimes sits “uncomfortably” within Lithuanian society in Lithuania and the Polish society in Poland.** This trend is currently changing.

- **The Golden era in terms of linguistic prowess** in the use of literary Polish among young people in Lithuania is the period just before high school graduation. After that, the language informalizes, becoming a tool of colloquial communication with admixtures of Lithuanian, Russian and English words (a sociolect).

- **The lack of a definition of the present-day Vilnius language** and an introduction to the subject at the educational level is an element that undermines the process of national self-identification among young people.

- **The politicization of the subject of Polish identity** (media disputes over the spelling of names, education reforms, bilingual toponyms, etc.) often contributes to the disconnection from Polishness among young people just out of high school. Young people crave the comfort of being themselves without social expectations and the national emblem.

- **The knowledge of four languages (Polish, Lithuanian, Russian and English)** is an asset appreciated by young Poles in Lithuanian and the present-day job market.

- **Poles in Lithuania are historically conditioned to liberal views.** They function in a multicultural environment – they must be open to otherness and to show tolerance. In practice, the Polish minority is open to other national minorities and the Lithuanian majority.

- **Young Poles today are patriots of Lithuania.** It is their home and they cannot imagine that they could call Poland that. They identify with Lithuanian national holidays, and combine Lithuanian national traditions with Polish ones.

- **Young Poles in Lithuania are not ashamed of their Polishness.** However, they do not quite feel confident, being in an active state of vigilance – they must stay alert as well as prepared to defend their national identity, expect an attack, an undermining of their identity by Lithuanians or Poles from Poland.

- **Young Poles in Lithuania feel European,** and at the same time have a need for national self-identification.

- **The *Robczik* novel** is an identity revolution in the concept of “Vilniusness” (the Vilnius Polish identity), a major cultural phenomenon on the scale of the Western *brat summer* – a trend that spoke the language of youth.

- **“The Strength in Unlike-Mindedness!”** This is what the new generation of Poles in Lithuania believes, and they are open to the differing worldviews in their environment.

- **Without living relationships with Poles from Poland** – without interpersonal relations – the connection of young Poles from Lithuania to the Motherland may disappear.

- **Young people rely on the mosaic identity,** however, they are also exposed to Russian propaganda messages due to the wide availability of Russian-language resources online.

Recommendations:

- **The young generation of the Polish minority (the fourth generation after the 1945 border change), born in the EU,** has a different (broader) understanding of citizenship and its role in society-building. This knowledge needs to be updated and promoted.

- **Consideration should be given to introducing a subject in education on the knowledge of “Vilnius” culture and language,** structuring the knowledge about the presence of Poles in Lithuania and strengthening the perception that otherness can be an advantage.

- **Polishness in Lithuania has a chance to become a personal brand,** thanks to people like Ewelina Dobrowolska, Robert Duchnevič and Dominika Banevič. Poles need to advance themselves in various fields and be defined by their successes.

- **There is a need to redefine/create the notion of modern Poles in Lithuania**, but it is necessary to avoid shuffling and to preserve the polyphony of voices in the process.
- **The ties of young Poles with Poland** are getting weaker, and they should be strengthened through projects that integrate young people from Poland and Lithuania. This will have a positive effect on the popularization of knowledge about Poles in Lithuania in Poland's society.
- **Generational problems should be solved – the older generation excludes youth from receiving funds.** A system of small grants for the young (not youth) (about 500 EUR), specifically for children to engage in and develop socio-cultural activities related to Polish culture, history, and language should be established. This will promote both youth activation and the depoliticization of grants.

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. 42 635 55 77

ORGANIZATOR

Fundacja
**POMOC POLAKOM
NA WSCHODZIE**
im. Jana Olszewskiego

PARTNERZY

**WYDZIAŁ STUDIÓW
MIĘDZYNARODOWYCH
I POLITOLOGICZNYCH**
Uniwersytet Łódzki

**STUDIUM
EUROPY WSCHODNIEJ**
UNIwersytet Warszawski

PATRONAT

POLONIA

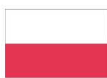

**POLSKIE RADIO
DLA ZAGRANICY**

PROJEKT FINANSOWANY PRZEZ MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ W KONKURSIE
„POLONIA I POLACY ZA GRANICĄ 2024 – WYDARZENIA I INICJATYWY POLONUNE” ZA POŚREDNICTWEM FUNDACJI
„POMOC POLAKOM NA WSCHODZIE” IM. JANA OLSZEWSKIEGO.

**Ministerstwo
Spraw Zagranicznych**

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**

wydawnictwo.uni.lodz.pl

ksiegarnia@uni.lodz.pl

(42) 665 58 63

Książka dostępna również
jako e-book

ISBN 978-83-8331-699-4

9 788383 131699